

**GÖTEBORGS
ETNOGRAFISKA MUSEUM
ÅRSTRYCK
1989/1990**

ANNALS

Omslagsbilden/front cover:

**Anthropomorphic figure: details from a Paracas
mantle border, Peru. 35.32.84.**

**The figure from the front cover is the museum's logotype.
Drawing by Ingrid Midsem, Göteborgs Etnografiska Museum**

**GÖTEBORGS
ETNOGRAFISKA MUSEUM
ÅRSTRYCK 1989/1990**

GÖTEBORGS ETNOGRAFISKA MUSEUM, GÖTEBORG, SWEDEN

Annual Reports for 1989/1990

Innehåll/Contents

Lisbeth Bengtsson and Curt Roslund	'Estaquería' Revisited	1-17
S. Henry Wassén	Cambios en algunos conceptos religiosos de los indios Cuna después de la conquista	18-27
Fredy R. Campo Shicankhana	En búsqueda de mis antepasados	28-29
María Esperanza Casas Acosta	Unas palabras de los Yancona y el autor del poema "En búsqueda de mis antepasados"	30-31
S. Henry Wassén	Criticism of carelessness in respect of personal details and other matters in a book from Spain, 1990, on the Cuna Indians	32-34
Kjell Zetterström	Nils Mattsson Kiöping - en svensk 1600-tals resenär . .	35-43
Kjell Zetterström	Vad skall man med etnografiska museer till?	44-47
Kjell Zetterström	Berättelse för 1989	48-60
Kjell Zetterström	Berättelse för 1990	61-67
	Etnologiska Studier	69-70

Editor:
Kjell Zetterström

ISSN 0280-3887
Novum Grafiska AB
Göteborg 1992

NOTES FROM THE EDITOR

An article in the daily Göteborgs-Posten of October 1990 was given the heading "Jubilar med problem". The article was about our museum's forthcoming 100th anniversary in 1991. "Jubilar" in Swedish means "a person celebrating an anniversary" and "med problem" means "with problems" referring to the facts that the museum's premises are insufficient and in a bad condition, that the economy is poor and that the museum is insufficiently staffed.

It even went so far that the Board of Governors in April decided to close the East India Company Building in which the Archaeological, Ethnographical and Historical Museums are located. This decision was revoked in June only a few weeks before it should have been implemented.

The decision to close the museums was given great publicity by the media which caused the public to believe that the museums had in fact been closed. The cancellation of the decision was, to our regret, not given the same publicity. The result was a considerable drop in the attendance rate, a fact that did not contribute to improve our situation.

Another effect was that we were forced to close down our preschool activities which had then been in operation for more than five successful years.

A positive thing is, however, that we were able to launch the Paracas Project, even if it was on a very small scale. The aim of this project is to find means and methods to preserve and later exhibit our collection of about 1.400 archaeological textiles from South America. The development of this project will be described in the next issue of our Annals.

Kjell Zetterström
Director

'Estaquería' Revisited

Lisbet Bengtsson and Curt Roslund¹

The site of Estaquería is located 23 km west of the modern town of Nazca,² Peru, longitude 75°08' W Gr and latitude 14°49' S. Its most distinguishing feature is a series of parallel rows of huarango-/algarrobo-posts (*Acacia* sp./*Prosopis* sp.)³ forming a rectangle, and from which Estaquería obviously received its popular name (*estaca*: stake) (Fig. 1). The site lies in a shallow, narrow part of the valley of the Nazca River, in an arid land with sand and low hills. Huarango-trees can still be seen growing in the area along the bed of the Nazca River, roughly to the north of the site. Although the site lies only about 3 km away from the famous site of Cahuachi, a Nasca ceremonial centre, it has only received brief scholarly attention. In Alfred Louis Kroeber's report on his trip to Peru in 1942, he includes remarks and photos from the site Estaquería visited on an earlier occasion, in 1926 (Kroeber 1944). According to Kroeber's observations in 1926, the site consisted of 12 rows of 20 posts each, set on a low adobe platform about 2 metres apart, plus an annex on the west of smaller logs (Fig. 2). A curious feature as seen in 1926 is that most of the posts still intact showed a fork at the top (Kroeber 1944: 26, and plates 9 - cf. our Fig. 3 - and 10). Kroeber (1944) calls

¹L. Bengtsson pertains to the Department of Archaeology, University of Gothenburg and C. Roslund to the Section of Astronomy, Chalmers University of Technology, Gothenburg.

²The spelling Nazca will be used as a geographical and modern term; Nasca will be used to designate the culture with that name, as proposed by Anthony Aveni and Helaine Silverman (Aveni 1990:3).

³There is some confusion as to the terms huarango and algarrobo, since the one term is sometimes substituted for the other. Furthermore, the term huarango has an inherent ambiguity. J. Corominas (1954: 814) refers to guarango: "...*Acacia Cavenia*, árbol semejante al aramo y al algarrobo, pero más rústico y de madera fuerte ...; en cuanto al nombre de árbol, procede del quichua, pero ha habido una confusión entre el nombre de este árbol y el del tamarisco, waránwai y waranku, confusión que ignoramos si ocurrió realmente en el idioma o debe atribuirse sólo a los lexicógrafos.

Fig. 1 The site Estaquería west of the modern town of Nazca, in its state of preservation in 1989. The site is being severely damaged and certainly deserves a more thorough study than the few points we have been able to make here. Photo by Curt Roslund.

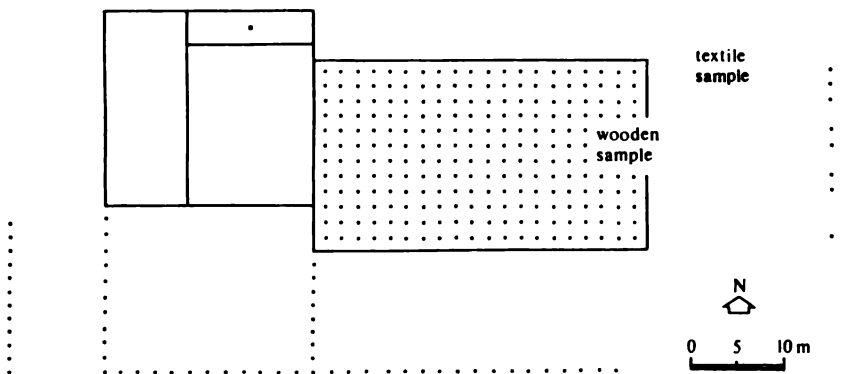

Fig. 2 Plan of Estaquería (redrawn from Kroeber 1944:26). In the figure is indicated where samples were taken for analysis. The wooden sample was taken from a 'front' post.

Estaquería a most impressive type of wooden Stonehenge (p. 26) but at the same time he states that 'I must leave the problem of period as open as that of purpose and function of the structure' (p. 27).

One C14-date available for the site from the 1950's (Strong 1957) does not relate it to Cahuachi but indicates it to be later. Since the method of radiocarbon dating has improved since then, we were interested in dating the site anew.

Fig.3 Estaquería as seen in 1926 (Kroeber 1944: lower part of Plate9).

William Duncan Strong took part in the Columbia University archaeological expedition in the river valleys of the Ica and Río Grande de Nazca in south coastal Peru in 1952-1953. In a report (Strong 1957) he adds valuable data on Estaquería, which he considers to be an extension of the Cahuachi site. He adds to Kroeber's description that the square, adobe-wall supported platform consists of 2 steps, to which there is the adjacent rectangle of algarrobo logs. As to the logs, Strong as well as Kroeber describes them as generally forked at the top but adds that they are generally treated by fire at the

base. In contrast to Kroeber's 240 logs in 1926, Strong could only count 47 large posts on the 2 main platforms in 1952. Strong considers that logs had been removed by modern charcoal burners, who were very active in the region (Strong 1957: 34).

Function

Estaquería is also named Observatorio Solar (Sun Observatory). As we were interested in archaeoastronomical installations in Peru and Bolivia, the name was the cause for our visit to the site in 1989. According to Kauffmann (1983: 401), Kroeber considered the site to be an astronomical observatory, and this may be the origin of the denomination. In a short presentation of Estaquería by Alejandro Pezzia et al. (1988: 37), it is called an astronomical observatory or primitive sun dial. The reason given for this is that the shadows of the upright posts would have served to determine the sun's movements during the seasons, this information having been used for agricultural purposes. Unfortunately, there is no indication in the text as to the reason for building whole series of posts for such a purpose.

Strong, on the other hand, names the nature of the site as 'wooden temple and cemeteries', and does not make any reference to astronomical purposes (Strong 1957: 5).

The forks at the top seem to suggest that the posts supported roof beams. If the posts represent an astronomical installation, it seems highly inappropriate to have it roofed. A more plausible explanation seems to be that the posts rather supported a platform.

Another possible interpretation should be considered, namely that there is a symbolic relationship between certain carved wooden figures and the posts at Estaquería. This is a suggestion made partially on the basis of the feature of some of the Ica wooden anthropomorphic statues, which show an indication of forking at the top of their heads (Göteborgs Etnografiska Museum, museum collection nos. 21.2.48 and 21.2.49) (Fig. 4). A very close resemblance is shown between the statues and a carved anthropomorphic piece of wood at the Ica museum, as published by Kauffmann in his chapter on the Ica or Chincha culture on the south coast, within the former domains of the Nasca culture (cf. Kauffman 1983: Fig. on p. 519). If there is more than a formal resemblance (wooden stake with fork) between the posts

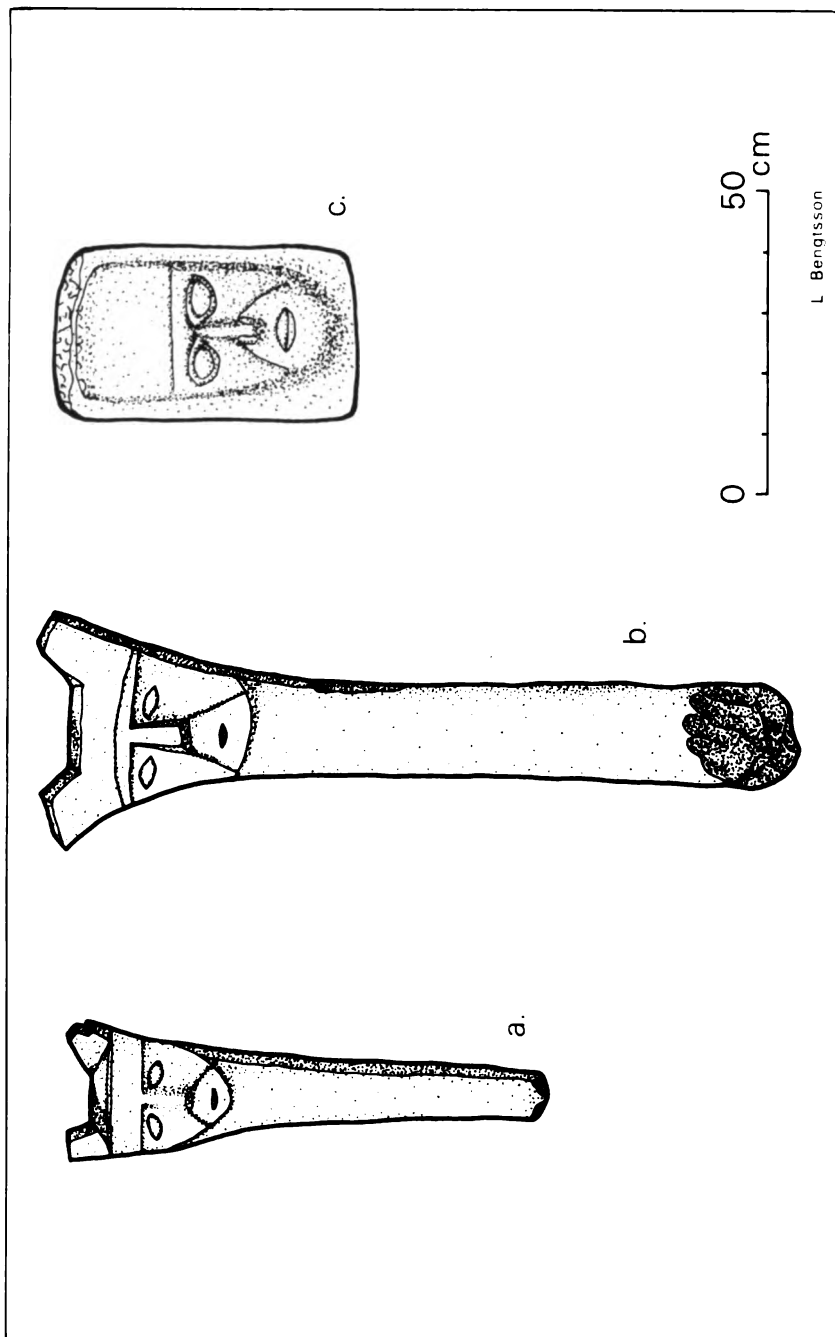

Fig. 4 Anthropomorphic figures carved in wood, of the same facial style. Note the forking at the top of the left and center ones. a. Göteborgs Etnografiska Museum, collection no. 21.2.49. b. Göteborgs Etnografiska Museum, collection no. 21.2.48. c. Figure found at Estaquería (redrawn from *Los Incas* 1991:143).

and the wooden statues, this could indicate a symbolic rather than practical reason for the forks at Estaquería. It is interesting indeed that Strong encountered a carved wooden human head at the site of Estaquería. Moreover, it is of the very same facial style as the wooden figures mentioned above (Strong 1957: Plate 14 A on p. 33) (Fig. 4).

Kroeber (1944: 26, 27) reports that upright posts of huarango or algarrobo are present in the adjacent cemetery or cemeteries at Estaquería. Strong (1957: Fig. 16 on p. 38) reports on poles in a tomb area at the nearby Huaca del Loro site. It seems plausible that there may be a connection between graves/ancestors and posts. Both of the exhibited carved wooden figures at the Göteborgs Etnografiska Museum carry a remark that they are possibly grave posts. It is also a known fact that Nasca graves may have algarrobo/huarango logs forming the ceiling (e.g. Strong 1957: Fig. 13A on p. 30; 32).

Helaine Silverman has an interesting passage on huarango posts in the Nasca culture, suggesting an association with an ancestor cult, and basing her argument on ethnographic and ethnohistorical data, and on evidence from a decorated vessel discussed by Zuidema (Silverman 1988: 423; Zuidema 1972; also cf. Silverman 1986: 410-415). On the Nasca vessel is a figure held by the Hawk-god in his left hand. According to Silverman, the figure represents a symbolic substitution of a huarango for a particular genealogical position (ancestor) (Silverman 1988: 423). Zuidema himself does not refer to the figure as a substitute to a huarango. He relates it to a trophy head representing the slain body or mummy of a conquered chief. The Hawk-god claims the figure to be his own ancestor and the first occupant of the land (Zuidema 1972: 44, 46). Whether a coincidence or not, the figure's upper end has the form of a truncated V, which brings to mind the wooden figures mentioned above (Zuidema 1972: 46, Fig. 5).

Excavating at Cahuachi, Silverman found one of the rooms to have rows of huarango posts inside. It is a large room, exceeding 10 x 12 square metres, with plastered, adobe walls. On two of the walls images of panpipes, rayed faces and other motifs were found. The huarango posts were, as at Estaquería, standing in rows. In the room at Cahuachi the posts stand in three rows of three and another separate row of three posts (Silverman 1988: 417). On the basis of ceramic finds, Silverman argues that the room was built in Nasca 4, although

Lab no.	Sample	C14 age BP	cal BP 1 sigma	cal BP 2 sigma	cal AD 1 sigma	cal AD 2 sigma
Ua-1676	Woven fabric, Estaquería, Nazca, Peru	1200 ± 105	1260 - 970	1300 - 805	690 - 980	650 - 1145
Ua-1999	Wood, Estaquería, Nazca, Peru	1230 ± 80	1260 - 1010	1300 - 950	690 - 940	650 - 1000

Fig. 5 List of age determined samples from the site Estaquería. For Ua- 1676, $\delta^{13}C = -22.64 \pm 0.05\%$ against PDB was measured, this result has been used for the correction of fractioning. For Ua-1999, a correction corresponding to $\delta^{13}C = -25\%$ against PDB was used. Before calibration, 30 years have been subtracted from the age, because of provenance from the Southern Hemisphere (Radiocarbon, 28, no. 2A, 1986: 799). The calibrations have been executed according to Stuiver, M. and B. Becker, (Radiocarbon, 28, 1986: 863-910). Both samples were run by the Svedberg Laboratory, Uppsala, Sweden.

according to C14 dates from three of the posts, they are older than Nasca 4. Furthermore, the posts are possibly not of equal age, two of them given a date of AD 150 \pm 80 and one AD 40 \pm 80, the last being consistent with the first two only at the upper end of its first standard deviation (Silverman 1986: 365, 367-368). Silverman suggests that the reason for these discrepancies may be due to the posts having been brought in from some other location, and on different occasions. As deduced from the many layers of plaster on the walls, the room was in use for a period of time (Silverman 1988: 423). While Cahuachi had its apogee in Nasca 3 (AD 200 - 300⁴), the

⁴A traditional century-long phase scheme is used within parenthesis to set the Nasca phases into a chronological framework. Discrepancies are exemplified by Silverman (1986: 366; 1988: 410).

Room of the Posts would in that case have been constructed after the apogee and have been reutilized at an even later date. Interestingly enough, one of the posts was in fact carved (Silverman 1986: 160). Unfortunately, the nature of the carving is not clear from the photo (ibid.: Fig. 174 on p. 732), due to the poor quality of the reproduction (also cf. Silverman 1988: Fig. 19 on p. 419).

The room contained other features; among them can be mentioned a cache of huarango pods, *Spondylus*-shell, a shell sacred in the Andean region, and whole pots and sherds, suggesting a ritual function (Silverman 1988: 417). Silverman interprets the room as having been deliberately filled with sand in the times of Nasca 8 (AD 700 - 800). The formal abandonment of the room is considered to be in Nasca 4 (AD 300 - 400), while the offerings are considered a show of ritual reuse of the room in Nasca 8 (Silverman 1988: 418).

According to the ethnographic and ethnohistorical data to which Silverman had access, the posts indicate the use of mallki, a cultivated fruit tree, as a symbol for ancestors, particularly the ancestors of an ayllu (Andean social group) (Silverman 1986: 411, 1988: 423). Since trees may be interpreted in terms of fertility, and especially so in a desert climate such as at Nazca, Johan Reinhard's argument that there is a relationship between the Nazca lines and a fertility/water cult may also be relevant in this context (Reinhard 1988).

Apart from the possible connection between huarango posts, ritual use and graves/ancestors, it can be argued that there is a formal resemblance between Estaquería and other sites. Thus Strong sees a parallel between 'the regularly spaced colonnades of Estaquería type'⁵ and extensive stone piles or "garden beds" arranged in linear and rectangular patterns occurring on the pampas near the Cahuachi site and elsewhere (Strong 1957: 34). Unfortunately, he does not discuss this parallelism any further but refers to a photo by Maria Reiche. According to that photo (Reiche 1955: Fig. 4), there certainly is a similarity in the lay-out between the stone piles in the photo and the Estaquería colonnades; whether this is so by mere coincidence or for specific cultural reasons we cannot ascertain today. Further

⁵Apart from Estaquería itself, Strong mentions a smaller but similar structure further down the Nazca drainage, Tres Palos I (cf. Strong 1957: Table 1 on p. 4).

investigations of stone piles in the Nazca drainage as well as on lines - and/or the publication of Maria Reiche's accumulated but largely unpublished data - could clarify the possible relationship between Estaquería and stone piles, since stone piles also occur in connection with the Nazca ground drawings. As to the evenly spaced stone piles among and within figures on the Nazca Pampa Aveni, on the contrary, suggests that they are merely the result of the cleaning process when making the figures (Aveni 1990:8).

Strong considers it at least possible that the construction of ground figures and colonnades of posts or rocks replaced massive adobe work in Late Nasca and Huaca del Loro times,⁶ since neither the Late Nasca nor the Huaca del Loro cultures at that stage had been associated with such huge adobe structures as those of Middle Nasca at Cahuachi (Strong 1957: 34). Silverman (1986: 414-415) does not argue this point but suggests that the use of ancestor posts has evolved out of the use of huarango logs in the tomb roofs of Nasca graves or as an elaboration of the upright cane that served as tomb indicator in the graves, eventually leading up to the development of Estaquería and Tres Palos I.

Age and Cultural Association

Kroeber (1944: 27) says that ceramic sherds on and near by the platform of Estaquería were 'none too distinctive. A few of them seemed Tiahuanacoid; more were Nazca A'.⁷ Kroeber (1944: 27) also noted that the adobes, of which the platform was made, were not of typical Nasca form - conical or odontiform - but rectangular. He suggests that the posts at Estaquería were set up on a previous Nasca cemetery by people of a subsequent culture, Tiahuanaco, Ica, or Inca. At the same time, he argues that in such a case, the posts in the cemetery area as well as the graves associated with them, would also have to be assigned to that culture. Yet, he could not find any evidence for such a subsequent culture, since 'the cemetery or

⁶In the sense that at the time Huaca del Loro was considered later than 'Late Nasca'. Cf. footnotes no. 7 and 8.

⁷Nasca A corresponds to Early and Middle Nasca and Nasca B to Late Nasca at the time.

cemeteries as a whole are certainly prevailingly Nazca' (Kroeber 1944: 27).

Strong's work at Estaquería included a test trench giving stratigraphic evidence, proving the site to belong to the Late Nasca and Huaca del Loro periods (Strong 1957: 32). The sherd types revealed in the trench were mainly of Late Nasca (B) type but included also those of the Huaca del Loro culture of the succeeding epoch, while earlier or later types were absent (p. 34).⁸ The strata trench in the east end of the colonnade yielded only two types of pottery below the surface - approximately two-thirds Late Nasca (Nasca B) and one-third Huaca del Loro (Nasca Y) (p. 34). From this evidence Strong argues the structure as having been built and used in Late Nasca times and having been continued in use into the next culture period (p. 34, also cf. table 2 on p. 7).

After Strong finished writing his paper, a series of radiocarbon assays of materials from the Columbia University 1952-1953 expedition became available, and Strong included them as an addendum at the end of his paper. According to the assays, Estaquería is from the Huaca del Loro Culture Period (and not Late Nasca according to Strong's terminology), since its age was determined to AD 1055 +/-70 (Strong 1957: 46). The sample was taken from the burned end of a post at 0.65 m level and was dated by the Lamont Laboratory; the result was first published by Broecker et al. (1956). Broecker et al. present the result in radiocarbon years before present, the age being determined as 900 +/-70 (ibid.: 163). But Strong, strangely enough, transferred this figure to AD 1055 +/-70. Since the last part of the 19th century, the atmospheric C14-concentration has been lowered because of the burning of fossil fuels. On the other hand, the atmospheric C14-concentration has been heightened in our century because of nuclear weapons' effect. Nowadays all given C14 ages are presented in years BP (Before Present), the present set as 1950. All

⁸The Nasca ceramic sequence has been refined over the years. Strong bases his definitions of Nasca ceramic styles mainly on works by Gayton & Kroeber (1927) and Kroeber (1956) but includes some revisions. The ceramics from the Huaca del Loro site, first illustrated by Strong (1957), were later than 'Late Nasca/Nasca B' and given the label Nasca Y. Today, the sequence consists of nine phases (Nasca 1 - 9), where Huaca del Loro corresponds to Nasca 8.

calculations are based on an oxalic acid standard, this standard being based on the oxalic acid from tree rings from around 1890 (Mommson 1986: 208).

Since Broecker's et al. (1956) and Strong's (1957) work, much has been done in the field of radiocarbon dating to compensate for fluctuations in the concentration of atmospheric radiocarbon in the past - a work initiated by Hl. de Vries (1958). de Vries based his results on C14-dates obtained from tree rings of known age. His work was continued and extended by various C14-laboratories (Felber 1987: 201). When Strong's sample was run it was not known that there is a difference in the C14-content in the atmosphere between the northern and the southern hemisphere, the southern one having a somewhat lower content (Lerman et al. 1970; Mook & Waterbolk 1985: 9). Since wooden samples from the southern hemisphere will show a lower content of C14 and thus seem to be of a older age than their counterparts in the north - and the dating method is based on northern conditions -, samples from the southern hemisphere should be corrected by about 30 years.

As the method of C14-dating thus has been refined since the time of Strong's work in the 1950's, it seemed relevant to make a new dating of the site. Therefore, two samples were taken in 1989 for dating purposes. About 1 mg was extracted of both materials, and were submitted to radiocarbon dating by the method of accelerator technique (Fig. 4).

Sample no. Ua-1999 is from the outer part of one of the huarango posts. This should give a more accurate date of construction than Strong's, since his sample was from the burned end of a post and may have been from an inner, and thus older, part of the tree trunk. The range of AD 690 - 940 one sigma (i.e. Nasca 8; cf. Silverman 1988: 410) is quite interesting since it indicates that the construction of Estaquería would be contemporaneous with the ritual reuse and filling of the Room of the Posts at Cahuachi. Still, it must be kept in mind that the trunks might not necessarily have been recently cut at the time of construction, and that the site was not necessarily completed in one stage. The report that Estaquería was established in Nasca 5 or 6 finds no support in our measurement (Clarkson 1990: 125). To our knowledge, dating of the site has previously been done through analyses of stylistic traits of ceramics, and through the one

radiocarbon date presented by Broecker et al. (1956) and by Strong (1957). Its function and meaning remains to be established. We did not find any conclusive evidence or support for an astronomical orientation.

Sample no. Ua-1676 was collected from a surface find of a piece of woven fabric from a looted grave (Fig. 5). The fragment was woven in black and beige with evenly spun yarns of 1 mm diameter. It has a geometrical design of black 4-sided diamonds set on stems alternating with beige ones. The beige diamonds have center dots in black and act as figures in negative. The pattern is made on both faces of the fabric and with the motive oriented at an angle to the edge. The pattern weave combines two techniques. On the one hand, it is a basket weave with the same number of warp and weft yarns per square cm. On the other hand, the technique by which the black design elements are made is the float weave. The direction of the twist in the spun yarns is Z-spun S-doubled. This way of twisting the yarn is in accordance with the tradition on the south coast of Peru in Paracas and later periods (Lothrop & Mahler 1957: 13). Its date was calibrated to AD 690 - 980 one sigma (Fig. 6). This means that the woven fabric must be late Nasca, after the apogee of pyramidal architecture at Cahuachi (Nasca 3, AD 200 - 300).⁹ It should be noted that the design element of 4-sided diamonds with a center dot also corresponds to early Nasca textiles (cf. O'Neale 1937: Plate 50).

As compared to the relative chronology, based on ceramics, the cloth would belong to Nasca 7, 8 or 9 (Silverman 1988: 405), and more specifically to Nasca 8 according to earlier C14-dates made at Cahuachi (Silverman 1988: 410). This is in accordance with a late Nasca age and combines very well with the continued use of the site of Cahuachi for burials; with a Late Nasca (Nasca B) burial area reported by Strong at Cahuachi (Strong 1957: Fig. 4 on p. 14; 34) and Nasca and particularly post-Nasca cemeteries in the area as reported by Silverman (1988: 411, 422).

⁹Analyses of textiles of the Nasca period are included in Lila O'Neale and A. L. Kroeber (1930). O'Neale has also analysed material excavated by Kroeber at Cahuachi. Kroeber has made a detailed analysis of pottery and O'Neale has analysed the textiles (O'Neale 1937; Kroeber 1956).

L. Bengtsson

Fig. 6 Piece of woven fabric, from which a sample for C14-dating by accelerator technique was extracted. From looted cemetery at Estaqueria.

The surface area, especially to the south of Estaquería, is scattered with human skeletal remains, ceramics, and textile fragments. Obviously, there have been cemeteries, one or several, now extensively looted.

The gravely damaged posts show large scars from the cutting edge of axes or machetes; many of the posts have been chopped, and of some only little remains to be seen above ground. The rapidly deteriorating state of Estaquería has been commented upon before (Strong 1957: 34; Kauffmann 1983: 401), and a comparison - from photos alone - between its state in 1926 (Kroeber 1944: Plates 9 - cf. our Fig. 3 - and 10) and today (Fig. 1) is far from encouraging. Something should urgently be done to protect the site and to give it proper research attention, since, sadly to say, it is about to disappear in front of our very eyes.

Conclusion

According to radiocarbon analysis, Estaquería was built in Nasca times, more precisely in the Nasca 8, with a calibrated age ranging AD 690 - 940. This indicates that the construction of Estaquería was roughly contemporary to the ritual reuse and filling of the Room of the Posts at Cahuachi. At least part of the cemetery near the site belongs to the same period, according to a calibrated C14-date of AD 690 - 980. Since there are no indications of any specific astronomical activities at the site, its consideration as an astronomical installation seems somewhat hasty and should be discarded until any evidence can be presented. We suggest that there is a plausible connection between the grave posts and the Estaquería. That the posts are forked at Estaquería is not accidental. They may have had a special and ritual meaning. There may also be a connection between the use of algarrobo/huarango at Estaquería and in cemeteries on the one hand and an ancestor cult, possibly also related to a cult of trees, on the other. There is not sufficient data today to either support or discard these suggestions. Hopefully, this paper will encourage research on the subject of wooden colonnades, stone piles and grave posts.

Acknowledgements

Thanks are directed to staff at the Museo Regional de Ica, Peru for their kind assistance during our visit and to Martha Ortiz de

Malmierca of the University of Stockholm, Sweden, for comments on textile technology. We also wish to thank Margret Javefors for revising our English.

References

Aveni, Anthony

1990 'An Assessment of Previous Studies of the Nazca Geoglyphs,' *The Lines of Nazca*, ed. A. Aveni. The American Philosophical Society, Philadelphia, pp. 1-40.

Broecker, W. S., J. L. Kulp and C. S. Tucek

1956 'Lamont Natural Radiocarbon Measurements III,' *Science*, vol. 124: pp. 154-165.

Clarkson, Persis B.

1990 'The Archaeology of the Nazca Pampa: Environmental and Cultural Parameters'. *The Lines of Nazca*, ed. A. Aveni. The American Philosophical Society, Philadelphia, pp. 115-172.

Corominas, J.

1954 *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana*. Vol. 2. Editorial Francke. Bern.

Felber, Heinz

1987 'Der Stand der Radiokohlenstoffmethode (^{14}C) und die Datierung von präkolumbischen Objekte.' *Archäologie in Peru - Archäometrie*. Ergebnisse des 1. Fachsymposiums der Deutsch-Peruanischen Archäologischen Gesellschaft 1985 in München. (Archaeologica Peruana 1.) Schriftenreihe der Deutsch-Peruanischen Archäologischen Gesellschaft. Ed. Wolfgang Bauer. Konrad Theiss Verlag. Stuttgart.

Gayton, A. H. and Alfred Louis Kroeber

1927 'The Uhle Pottery Collections from Nazca.' *University of California Publications in American Archaeology and Ethnology*, vol. 24, no. 1. Berkeley.

Los Incas y el Antiguo Peru. 3000 años de historia.

1991 Vol. 1-2. Imschool. Gante (Belgium). Vol. 2.

Kauffmann Doig, Federico

1983 *Manual de Arqueología Peruana.*, 8th ed. (1st ed. 1969).
Ediciones Peisa. Lima.

Kroeber, Alfred Louis

1944 'Peruvian Archaeology in 1942'. *Publications in Anthropology*,
Viking Fund, no. 4. New York.

1956 'Toward Definition of the Nazca Style.' *University of California*
Publications in American Archaeology and Ethnology, vol. 43,
no. 4. Berkeley and Los Angeles.

Lothrop, S. K. and Joy Mahler

1957 'A Chancay-Style Grave at Zapallan, Peru. An Analysis of its
Textiles, Pottery and other Furnishings.' *Papers of the Peabody*
Museum of Archaeology and Ethnology, vol. 50, no. 1.
Cambridge, Mass.

Lerman, J. C., W. G. Mook and J. C. Vogel

1970 'C14 in tree rings from different localities.' *Radiocarbon*
Variations and Absolute Chronology. (Nobel Symposium 12.)
Proceedings of the Twelfth Nobel Symposium held at the
Institute of Physics at Uppsala University. Ed. Ingrid U.
Olsson. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

Mook, W. G. and H. T. Waterbolk

1985 *Radiocarbon Dating*, Handbooks for Archaeologists No. 3,
European Science Foundation, Strasbourg.

Mommsen, Hans

1986 *Archäometrie. Neuere naturwissenschaftliche Methoden und*
Erfolge in der Archäologie. B. G. Teubner. Stuttgart.

O'Neale, Lila M.

1937 'Archaeological Explorations in Peru. Part III: Textiles of the
Early Nazca Period.' *Field Museum of Natural History*.
Anthropology, Memoirs, vol. 2, no. 3. Chicago, pp. 119-218,
plates 32-68.

- O'Neale, Lila M. and Alfred Louis Kroeber
1930 'Textile Periods in Ancient Peru.' *University of California Publications in American Archaeology and Ethnology*, vol. 28 (1930-1931). Berkeley, pp. 23-56, plates 1-48, table.
- Pezzia Assereto, Alejandro, Dora Prada de Pezzia and Alejandro Pezzia Prada
1988 *Rayado Descomunal Nasquense*. Ica.
- Reiche, Maria
1955 Prehistoric Ground Drawings in Peru.' *Photographie und Forschung*, The Contax in the Service of Science, vol. 6, no. 4. Stuttgart, pp. 97-108.
- Reinhard, Johan
1988 *The Nazca Lines*. 4th ed. Editorial Los Pinos, Lima.
- Silverman, Helaine
1986 *Cahuachi: An Andean Ceremonial Center*. Ph.D. dissertation, University of Texas, Austin. University Microfilms. Ann Arbor.
1988 'Cahuachi: Non-Urban Cultural Complexity on the South Coast of Peru'. *Journal of Field Archaeology*, vol. 15, no. 4: 403 - 430.
- Strong, William Duncan
1957 *Paracas, Nazca, and Tiahuanacoid Cultural Relationships in South Coastal Peru*. Memoirs of the Society for American Archaeology 13. The Society for American Archaeology, Salt Lake City.
- Vries, Hl. de
1958 'Variation in Concentration of Radiocarbon with Time and Location on Earth.' *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Proceedings*, vol. 61, serie B. North Holland Publishing Company. Amsterdam, pp. 94-102.
- Zuidema, R. Tom
1972 'Meaning in Nazca Art. Iconographic relationships between Inca-, Huari-, and Nazca cultures in Southern Peru', *Årstryck 1971. Göteborgs Etnografiska Museum*, Göteborg, pp. 35-54.

Cambios en algunos conceptos religiosos de los indios Cuna después de la conquista

Por

S. Henry Wassén
(Gotemburgo, Suecia)

Las canciones medicinales de los indios Cuna de Panamá y Colombia contienen muchas ideas y elementos de gran interés comparativo. Podemos por ejemplo señalar los textos *Mu-igala*, una canción sobre el nacimiento,¹ y *Nia-ikala*, canción para curar disturbios mentales.² La canción de *Nia-ikala* contiene una primera parte llamada su *purpa* o "sombra", con detalles sobre ciertos conceptos religiosos que nos muestran los cambios.

También los dos textos shamanísticos *Serkan-ikala*, una canción de los difuntos, y *Tisla-ikala*, una canción iniciatoria, publicados por Nils M. Holmer y S. Henry Wassén en *ETNOLOGISKA STUDIER*, vol. 27, Gotemburgo 1963, han enriquecido nuestro conocimiento sobre las riquezas de los conceptos de los indios Cuna. Todos los textos mencionados llegaron a nosotros por medio de mi colaboración con el indio Cuna de nombre Guillermo Hayans, persona muy interesada en las antiguas tradiciones de sus paisanos y quien murió en su pueblo Ustupu, San Blas, Panamá, el 25 de octubre de 1972.

Aprovecho la ocasión para señalar que el Dr Francisco Guerra en su trabajo "La Medicina Precolombina" (Madrid 1991), página 194, con relación al trabajo *LITERATURA ORAL DE LOS INDIOS CUNA* de José M. Reverte (Panamá, Imprenta Nacional 1968) escribe lo siguiente: "Reverte (1968) ha recogido los cantos mágicos que los Cuna ofrecían para algunas enfermedades", las cuales enumera así: "Mu-Igala", "Sia-Igala", "Akuael", "Kabor-Igala", "Nia-Igala" y "Absoqued-Igala".

Debido a que no tengo en mi posesión el trabajo de Reverte, no sé cómo él publicó los textos ni a qué fuente de información se refiere. Quiero solamente subrayar (v. Bibliografía) que los trabajos de 1947, 1953 y 1958 de Nils M. Holmer y Henry Wassén y además, el trabajo

de Erland Nordenskiöld y Henry Wassén 1938, contienen los textos enumerados por Guerra, trabajos publicados mucho antes que el libro de Reverte, 1968. El Dr Guerra al ser avisado sobre la omisión de los especialistas suecos, me escribe lo siguiente en carta fechada del 10 de abril de 1991; "Tiene usted razón en todo y tomo buena nota de sus indicaciones para corregirlas en su oportunidad".

Debido a que la corrección de imprenta no se había podido hacer, quiere mencionar al comienzo de éste artículo una carta de Guillermo Hayans al escritor, del 8 de octubre de 1963 en la cual señalaba que los editores de *Tisla-ikala*, debido a una equivocación en la lectura del texto original llamaron a uno de los personajes *Tetule* en lugar de *Ietuleti* (en la carta de Hayans escrito *Ieduledi*). Había una nota sobre el nombre en la página 75 de *Tisla-ikala*, en la cual aclarábamos que "probablemente *tete-tule*, la flauta *tete* personificada". Esta es una información en homenaje a Guillermo Hayans quien firmaba sus cartas, al autor de este artículo, con *Peai*, "Tu amigo", en su idioma.

Bueno, pero ahora volvamos al texto. La palabra *purpa* de *Nia-ikala*, la podemos traducir como "alma" o "sombra", es una canción de origen, en el sentido de que se quiere saber el origen de algo. Esto es algo típico del shamanismo en Asia. De este continente J.F. Rock³ ha publicado varios ejemplos de los Na-khi en Yangtze, entre los cuales uno no puede hablar de por ejemplo "agua" sin conocer su origen, por ejemplo en la canción de la vasija de las ofrendas para *amrta*, "el nectar" que da la vida eterna. Estas ideas nos han llegado al occidente hasta las tribus finlandesas. En *Kalevala* es por ejemplo conocido el interés de conocer el origen de "algo", para poder poseer el poder mágico de ese "algo". Cuando el viejo Väinämöinen se corta en la pierna, no se puede detener el flujo de la sangre hasta que él conoce o recuerda el origen de hierro, puesto que él se ha herido con un hacha. Aili Kohlemainen Johnson⁴ ha traducido al inglés *Kalevala*, y señala la importancia de saber el origen de algo como originaria del Asia, continente de donde una vez llegaron los indios americanos.

Lo que se explica en la canción *Nia-ikala*, por lo que *Nia* es el nombre de un espíritu que suscita disturbios mentales, es el origen de tres clases de medicinas, todas de diferentes clases de árboles llamados *ukkurwala*, *surupwala* y *katepwala*. Esto es de origen indio y con seguridad muy antiguo. Igualmente hay al principio del texto unas partes de origen netamente cristiano. Parece que los indios de forma

muy concreta conocian los "Coliquios" de la "Doctrina cristiana" como por ejemplo los de los llamados "Doze frayles de San Francisco", que durante el 1500 fueron mandados a la Nueva España por el Papa Adrianus VI y el Rey Carlos V. Pero, sin embargo, el texto tiene muchos detalles que definitivamente no pueden haber sido de origen cristiano. Agui nos vamos a dedicar a algunos de ellos.

Papa tummati, el "Gran Padre" crea de una forma sobrenatural un hombre y una mujer (el Gran Padre queda embarazado en una de las piernas y es mencionado como teniendo un útero). La mujer llega a ser la madre de las tres clases de árboles medicinales, *ukkurwala*, *surupwala* y *katepwala*, las cuales son las medicinas primordiales, las que les ayudan, les dan resistencia contra los espíritus que traen las enfermedades. *Ukkurwala* y los otros dos reciben su fuerza de *Ipelele*, una figura mitológica, cuyo propio nacimiento realmente no es nombrado en el documento, pero cuya naturaleza cósmica se sobreentiende a través de su hermano *Pukasui*, estrella de la mañana. *Ipelele* se puede muy bien identificar con el sol. Se le conoce también con el nombre de *Olowaipipilele*. Nils M. Holmer ha aclarado que la palabra cuna *ipa* originalmente quiere decir "sol" y "día". El elemento *wai* en *Olowaipipilele*, lo tenemos en la palabra cuna *waka* por "hombre blanco", extranjero, y *ipe* en la palabra *ipekwa* "albino".

En el idioma cuna hay también un concepto del "Ser superior", que entre otros es llamado *Tiosaila*. En su época supuso Erland Nordenskiöld y después de él, también el autor de este artículo, que la palabra *Tiosaila*, estaba compuesta de la palabra española *Dios* y la palabra cuna *saila* que significa cacique. Holmer señala que seguramente no hay más relación entre la palabra española *dios* y la cuna *tio*, que entre la azteca *teotl* y la griega *theos*, que significa dios. El parecido en la forma y el significado es en otras palabras accidental. Holmer⁵, señala también que en el idioma chibcha la palabra por "sol" es una división de la palabra que significa "agua" con un sufijo *-(y)o*. En el idioma cuna significa este sufijo "colectividad" y "igualdad" (una función que es algo parecido a un sufijo en azteca), por Holmer traducido al inglés "unit" o "essence". El sol sería "water unit" o "water essence", pero porqué? Ya voy a dar respuesta a la pregunta, pero primero un citado de Holmer: "In Cuna, one of the ancient words for 'sun' might have been *tio*, figuring in the personified *Tiolele* 'sun-wizard' (?); although his connection with the sun is now completely forgotten".⁶

Al principio de los años 30 Erland Nordenskiöld (murió en el año 1932) estaba completamente absorbido por las investigaciones de los Cuna. Se preguntaba si ellos ya creían en un Dios, creador de todas las cosas, tanto de las buenas como de las malas. Su respuesta fue que la idea de un Dios creador, padre de las personas, animales, plantas, ya existía entre los indios, Pero la idea de un "Dios al cual le podemos pedir ayuda por medio de oraciones y el cual castiga al pecador, es puramente de caracter cristiano". Nordenskiöld entró también en la discusión sobre una Madre de los Cuna lo cual le condujo a la siguiente pregunta: "Podemos imaginarnos que los Cuna desde sus orígenes tenían un relato sobre la creación, sin Dios, sin Padre, con otras palabras que la creencia en un Padre es algo que las llegó mucho más tarde? Ellos deben haber oído hablar de la creación a través del cristianismo, así como lo cuenta la biblia. Ellos lo aceptaron, pero no sin reparos y en sus mitos colocaron un Padre pero sin cambiar el resto de sus creencias. Así ellos también le pudieron dar una explicación a la existencia de la Madre". ⁷

Esta Madre es llamada *Olotillisopi*. Ella es la esposa de Dios y de ella nace todo. Vamos a hablar más sobre ella, pero primero quiero hablar de una de las más antiguas fuentes de información de los indios Cuna, es decir la información del Padre Adrián de Santo Tomás que vino del territorio de Guaymí en la frontera con Costa Rica en 1637. El dice así de los indios con los cuales el trabajaba, es decir indios en una región ahora habitada por los Cuna: "En lo que todos convienen es que ay vn Dios y que su morada es sobre la del sol, donde está con sus mugeres y concubinas" (Requejo Salcedo, 1640, p. 125). De acuerdo al mismo misionero tuvo Dios un hijo con una de sus mujeres y después convirtió el hijo en el sol. Es éste el sol que crea los animales, los pájaros, los árboles y las plantas. El creó también un río, en cuyas orillas el gran árbol de la vida creció, el cual creció tanto que le llegó a hacer sombra al sol por lo cual fué roído por dos ardillas.⁸ En varias ocasiones durante mis investigaciones de los Cuna he tenido la oportunidad de ocuparme con la historia de la tala del árbol de la vida o del mundo.⁹ Tenemos en los recuentos del misionero un testimonio en el que *Ipelele* se puede identificar con el sol.

El padre Adrián de Santo Tomás era misionero de carrera. El trabajaba según sus propias palabras con los Páparos, de los cuales se dice que eran enemigos de los Cueva. Yo he tratado demostrar en un

artículo especial que los Páparos eran un grupo perteneciente a los Cuna o una casta que tenía semejanzas no solo en el idioma sino culturalmente muy cercana a los Cuna.¹⁰

Se había casi generalizado la creencia de que los Cueva eran los antepasados directos de los Cuna, pero como ya lo he informado en la p. 504, en mi artículo del Congreso Internacional de Americanistas en San José, C.R., 1958, esto no puede haber sido cierto. Quien con mayor conocimiento de causa lo niega es la difunta Kathleen Romero en su libro "Los de la lengua de Cueva", libro póstumo dado en Bogotá en marzo de 1987 por el Instituto Colombiano de Antropología, Instituto de Cultura bajo la dirección de Ana María Groot de Mahecha. Kathleen Romero afirma en p. 180 que: "los Cueva se extinguieron antes de mediados del siglo XVI", Añade "los Cuna llegados desde el sur a la parte meridional de Cueva después de la Conquista, no empezaron la colonización al norte y al occidente de ésta sino después de 1611". Finalmente agrega Romoli que "ni la lengua de Cueva ni su cultura exhiben afinidades con las de los primeros habitantes cunas de tierras otrora de las tribus cuevas".

Cuando Adrián de Santo Tomás predicaba para los indios en el Darién, éstos habían estado ya en contacto con los españoles por más de 100 años, por lo cual debieron haber oído hablar del Dios todopoderoso antes de la llegada del padre Adrián. Es por esto por lo que es de suma importancia ir a las fuentes de información anteriores. Tenemos por ejemplo los relatos del cronista de la época, Oviedo.¹¹ El afirma que los Cueva creían en un dios creador del cielo pero agrega: "pero piensan ellos que este Dios es el sol" (que tenía como esposa la luna).

Pascual de Andagoya,¹² menciona al "diablo *tuyra*" al cual tienen como su dios, también menciona a *Chipiripa*, "que hacía llover y las otras cosas que del cielo bajaban". Este *Chipiripa* debe identificarse con el sol, encontramos el elemento *-ipa* en su nombre.

Si volvemos a los conceptos de una Madre entre los Cuna, tenemos que señalar primero que es lógico suponer contactos tempranos entre los Cuna y los Kágaba o Kogui (Kogi), ahora en la Sierra Nevada de Santa Marta en Colombia. Es por esto por lo que es de mucha importancia encontrar entre ellos una creencia muy marcada sobre la Madre de nombre *Gaulshuváng*. Los Kágaba han sido estudiados en

detalle por Konrad Th. Preuss¹³ y Gerardo Reichel-Dolmatoff. En un trabajo que data de 1951 dice Reichel-Dolmatoff (p. 81) que "la mujer es la expresión más sencilla de la fertilidad y la divinidad suprema de la cultura, es la Madre (*Haba*), la creadora. De ella nació el género humano, la buena tierra negra, las plantas alimenticias, los animales y toda la naturaleza. Todos estos elementos son "Hijos de la Madre", y están sujetos a su 'Ley'. "¹⁴

El significado de la Madre entre los Kágaba o Kogi ha sido bien enseñado por Reichel-Dolmatoff. En el artículo "Elementos de uso cotidiano, elementos de uso funerario" (p.71-91 en Boletín No. 25, 1989 del Museo del Oro, Bogotá) escribe Ana Maria Boada Rivas basada en la excavación de tumbas de los siglos XIII y XIV después de Cristo, en el sitio denominado Marín o El Santuario, en el valle de Samacá, departamento de Boyacá, que "dentro de lo que se ha discutido se desprende una concepción de la muerte planteada con anterioridad por Reichel Dolmatoff (1985, 1988), en la que la muerte constituye un cambio de estado. Es volver a la Madre y comenzar un nuevo ciclo vital: el muerto en posición fetal es envuelto en una tela (hamaca) y puesto en una tumba, es decir, metafóricamente es puesto en una membrana y vuelve al útero de la Madre que es la Tierra" (p.86).

Podemos con relación a esto, así como lo hicieron los investigadores Métraux¹⁵ y Petrullo¹⁶ colocar la diosa de los indios Yaruro, *Kumana* en la misma categoría como la de la *Gaulchuváng* entre los Kágaba y *Olotillisopi* entre los Cuna, para de tal forma imaginar lazos antiguos entre los Yaruro en Venezuela y las otras tribus en el oeste.

Entre los detalles que unen las creencias en una Madre entre los Kágaba y los Cuna se puede mencionar el del cordón umbilical que juega un papel importante en la escritura y en las canciones de los indios Cuna, y a su vez éste es entre los Kágaba el lazo que reúne la Madre y cada indio. En el "Análisis de un templo de los indios Ika, Sierra Nevada de Santa Marta, Colombia" (*Antropológica*, Fundación La Salle, 68/1987, Caracas 1990, p.3-22) señala G. Reichel-Dolmatoff (p.15), que "al iniciar mi análisis, yo sabía que, para los Kogi, el templo era una representación del útero de su divinidad suprema, la Madre". En la página 11 del mismo trabajo escribe que "en las casas ceremonia-les Kogi, del interior del techo cuelga una cuerda, un

"bejuco", según dicen ellos, que simboliza el cordón umbilical que es precisamente un conducto que comunica al individuo con el útero materna constituido por el templo: la vagina también es un "conducto".

La Madre tiene también entre los Kágaba una contraparte masculina "Padre Pene". Este penis actúa también personificado y se llama *Kalquasiza*. Preuss notó que el concepto de penis en combinación con la Madre, era una forma de los indios Kágaba de reemplazar la parte femenina en su jerarquía de Dioses, por un dios masculino. El tiene textos provenientes de diferentes pueblos que muestran que el Padre había tomado el papel de dios que de otra forma era la Madre la que lo desempeñaba. Esto es muy importante puesto que muestra que el mismo desarrollo se dió entre los Cuna, en donde ahora las creencias religiosas son dominadas por lo masculino. Como ya se dijo, se hizo Holmer la pregunta de la relación entre las palabras Sol y Agua en el idioma Cuna.

Es muy probable que sea entre los Kágaba que encontramos la solución, de cualquier forma es entre ellos que encontramos una relación clara entre la Madre y el Agua. La Madre es según Reichel-Dolmatoff (1951,p.86) "el mar, la laguna, el río, la quebrada, la lluvia, cada gota, no importa donde".

Entre los animales se encuentra la asociación de la rana con el agua. La rana personifica la Madre, puesto que la rana simboliza el órgano sexual femenino. Si buscamos entre los Cuna una analogía, encontramos en el mito "El árbol de sal", *Paluwala*, una rana o un sapo, lo que quiere decir un animal asociado con el agua, el cual está en clara oposición con *Ipelele*, el sol.

Cuando *Ipelele* trata de cortar el árbol, viene la rana y lame el árbol. De esta forma hace que el árbol se reponga de nuevo y no caiga. En una historia incestuosa de los Cuna, en que el Sol sigue su hermano la Luna (*Olonitalippilele*), quien es tiznado en la cara porque se acostó con su hermana, figura también un sapo. Un cacique Cuna de nombre *Ikwaniptippi*, le explicaba una vez a un investigador americano, el biólogo Clyde E. Keeler, que *No nana* = "Madre rana" era la esposa de *Olowaipipilele*, quien es la misma figura que *Ipelele*, es decir el sol, agui de sexo masculino. Aquí tenemos una relación directa sol-rana, y podemos concluir que los Cuna en tiempos antiguos

consideraron la rana como conectada con La Madre, de la misma forma en que los Kágaba aún lo hacen.

Algo que también se debe tener en cuenta cuando se habla de estas creencias y las relaciones entre ellas, es la bisexualidad del sol en estas creencias. *Ipelele* es un hombre, pero como el sol es también una mujer, representada como la hermana de la luna. En los relatos antiguos, así como nos son presentados por Adrián de Santo Tomás, es el sol un hombre, y hay un claro antagonismo entre él y su Madre. En el primer capítulo de *Nia-ikala*, nos hemos, Holmer y yo, atrevido a decir, que si la Madre, en los tiempos antiguos de los Cuna, en su relación con el agua se simbolizaba con el sapo-rana, (así como aún lo hacen los Kágaba), entonces no es nada sorprendente encontrar al sol con su calor, como la contraparte o es decir *Tiolele*.

Cuando los Cuna, al principio del 1500, directa o indirectamente oyeron hablar del cristianismo y su Dios todopoderoso, es claro que ellos muy pronto lo identificaron con *Tiolele*. De la misma forma, así como el concepto de un Dios superior se difundió con la creencia en *Papa tummat*, "El Gran Padre", así gradualmente y aceptando las ideas cristianas, fué heredando éste Padre varias de sus funciones, las cuales antes le pertenecían a la Madre. Cuando en el texto original de *Nia-ikala* leemos como Dios da a luz, "algo se mueve en lo matris" etc., ésto desde luego no fué predicado por los misioneros.

Puesto que el concepto masculino de dios gana dominio, el papel de la Madre se reduce. Ella es nombrada tan solo al final como la esposa de dios. Su contraparte masculino es el sol, el cual ya en los tiempos de Adrián de Santo Tomás es señalado como el creador de todo y así ha conservado su carácter. Es aquí probablemente donde la fusión entre los Cuna, entre el concepto *tiolele* de "dios" y *Ipelele* de "sol" ha comenzado.

Bibliografía

1. Holmer, Nils M. y Wassén, S. Henry. *The Complete Mu-Igala in Picture Writing. A Native Record of a Cuna Indian Medicine Song.* Etnologiska Studier 21, Museo Etnográfico, Gotemburgo 1953. (Edición revisada de la obra *Mu-Igala or the Way of Muu with translation and comments*, de los mismos autores. Gotemburgo, 1947).

2. Holmer, Nils M. y Wassén, S. Henry. *Nia-Ikala, Cánto mágico para curar la locura*. Texto en lengua cuna, anotado por el indio Guillermo Hayans con traducción española y comentarios. *Etnologiska studier* 23, museo Etnográfico, Gotemburgo 1958.

3. Rock, Joseph F. *The Múan Bpō Ceremony or the Sacrifice to Heaven as practiced by the Na-Khi*. *Annali Lateranensi*, vol. 16:9-158. Citta del Vaticano 1952.

4. Kohlemainen Johnson, Aili. *Kalevala. A Prose Translation from the Finnish*. Hancock, Michigan (The Book Concern) 1950.

5. Holmer, Nils M. *Some Semantic Problems in Cuna and Kaggaba*. *International Anthropological and Linguistic Review*, vol. L:2-3, páginas 195-200. Leiden 1953.

6. *Idem*, p. 196.

7. Nordenskiöld, Erland. *An Historical and Ethnological Survey of the Cuna Indians. (Arranged and edited from the posthumous manuscript, and original Indian documents at the Gothenburg Ethnographical Museum by Henry Wassén)*. *Comparative Ethnographical Studies*, vol. 10. Gotemburgo 1938. (p. 444).

8. Santo Thomas, Adrián de. En Requejo Salcedo, Juan. *Relación histórica y geográfica de la Provincia de Panamá*. Col. de libros y documentos referentes a la Historia de América, t.VIII: Relaciones históricas y geográficas de América Central, páginas 85-136: *Reducción del Guaymi y el Darien y sus Indios*. Madrid 1908. (1640).

9. Wassén, S. Henry. *Världsträdsmotivet i några indianska myter*. *Ymer*, año 1934:4, paginas 249-261. Estocolomo 1934. *Idem: Mitos y Cuentos de los Indios Cunas*. *Journal del la Société des Américanistes*, t. XXVI:1-35. Paris 1934.

10. Wassén, S. Henry. *De la identificación de los Indios Páparos del Darién*. *Hombre y Cultura. Revista del Centro de Investigaciones Antropológicas de la Universidad Nacional*, t.I, No.1: 1-11. Panamá 1962.

11. **Oviedo y Valdés, Gonzalo Fernández de.** *Historia General y Natural de Las Indias y Tierra-Firme del Mar Océano.* T. segundo de la segunda parte, tercero de la obra, p. 125. Madrid 1853.

12. **Pascual de Andagoya en Cuervo, Antonio B.** *Colección de Documentos Inéditos sobre la Geografía y la Historia de Colombia,* t-II: 79-125, *Relación de los Sucesos de Pedrarias Davila en la Tierra Firme y de los Descubrimientos en el Mar del Sur por el Adelantado Andagoya años de 1514-1541,* p.84. Bogotá 1892.

13. **Preuss, Konrad Theodor.** *Forschungsreise zu den Kágaba.* St. Gabriel-Mödling bei Wien 1926.

14. **Reichel-Dolmatoff, Gerardo.** *Los Kogi, una tribu de la Sierra Nevada de Santa Marta,* t.II. Bogotá 1951.

15. **Métraux, Alfred.** *Religion and Shamanism.* Handbook of South American Indians, vol. 5:559-599. Bureau of American Ethnology, Bull. 143. Washington, D.C. 1949.

16. **Petrullo, Vincenzo.** *The Yaruros of the Capanaparo River, Venezuela.* Anthropological Papers, No. 11 Bureau of American Ethnology, Bull. 123:161-290. Washington, D.C. 1939.

(La bibliografía de algunos trabajos nuevos se halla en el texto).

Nota. Elaboración aumentada y traducción al español de dos artículos anteriores del autor. El primero, en inglés, publicado en las Actas (págs. 502-509) del XXXIII Congreso Internacional de Americanistas celebrado en San José de Costa Rica en Julio de 1958 (impreso 1960), el segundo, en sueco, publicado en los Anales 1971 (Årstryck 1971) págs. 29-34 del Museo Etnográfico de Gotemburgo, Suecia (impreso 1972).

EN BUSQUEDA DE MIS ANTEPASADOS

Para encontrar la voz
de mis antepasados heridos,
camino lentamente
por entre la oscura noche
de nuestra América de oro,
voy atrapando el sonido del viento
e interrogando montañas,
voy descifrando enigmáticas huellas;
pasos que son de tristeza,
que son de leyenda,
que hablan de sabios creadores,
de hijos del sol.

Quiero encontrar su voz
para unirme a su llanto,
para ser tiempo en el tiempo,
para dejarme guiar por los Dioses
ante esta desesperanza
que aún no termina,
ante este olvido
que juega a mortificar el espíritu,
a cubrir nuestro deseo de amar.

Camino lentamente
y ante las peñas
ahogo mi grito
por buscar respuestas,
por sentir en la noche
el suave murmullo
de alguien a quien llamaron
indio;
un alguien no conocido
que revolotea en mi cuerpo,
que muere a diario
mirando indiferentes ciudades,
que aún más allá del tiempo
se revuelca en su tumba
porque ya nada lo calma,
ni su mismo llanto.

Camino y pienso
que amo a mis indios
como se ama la tierra,
evoco la voz milenaria
porque ella me calma,
ella es el aliento
para seguir luchando
por esas raíces de fuego,
de Dioses, de mitos,
de desconocidos mundos,
de ricas memorias de pueblos
que no desaparecerán
si aprendemos en nuestra América
y en el mundo entero
el precioso legado
de compartir,
de ser río
que se abre por entre las piedras
para colmar la sed
de infinidad de hombres.

Por: Fredy Romeiro Campo Shicankhana.
Indígena comunidad Yanacona,
Suroriente del Cauca-Colombia-Sur America.

Unas palabras de los Yancona y el autor del poema "En búsqueda de mis antepasados"

En el diccionario quechua de Gonzales De Holguín editado en 1.600 encontramos la palabra YANA que significa el adjetivo de criado o sirviente, entonces surgen muchos interrogantes acerca del origen de los YANACUNA (YANACONA); tal parece que los YANA ya existían mucho antes del avance de los Incas, en la dinastía de los Lupaga; en los ciclos agrícolas la población de Juli proporcionaba su fuerza de trabajo combinada con festividad y de los URU se cree que proporcionaron la mayor cantidad de gentes para servicio.

Cercano al año 1.438 en que los Incas ceremoniosos dejaban el eco de sus propios pasos ante el respeto de innumerables guerreros que en absoluto silencio se hincaban ante su Señor y el esplendor de su reino que en escala sucesiva entre uno y otro Inca dejaban las huellas de su grandeza hasta llegar al reino de Topa-Inca Yupanquí (Yanayaco) derivado del nombre Yancona. Este rey nombró rey universal a su hermano Topa-Capac; este planea una traición siendo descubierto y sentenciado a muerte junto con sus soldados y criados e hizo juntar al pueblo de Yanayoco con más de 6000 indios que conspiraban contra el Cuzco; su hermana y mujer Mama-Ocillo viendo la muerte próxima de tanta cantidad de gentes suplicó ante el rey su esposo para que perdonase la vida de ellos; sus ruegos y lágrimas surtieron efecto y logró salvarlos convirtiéndolos en cuidaderos de sus guacas, ganados, sementaras de los Incas y hasta adquirir prioridades en el manejo de los khipu y algunos aspectos astronómicos. Como el pueblo se llamaba Yanayaco los allí perdonados se dieron en llamar Yanayacos-Cona y más adelante Yanaconas.

Con el correr de los siglos de servidores especiales de los Incas pasaron a ser servidores de los españoles sin ser jornaleros o mitayos. Conocemos algunas crónicas como las de Felipe Guamá Poma De Ayala, él los define como Yanapay es decir que ayudan sin llevar cuenta de los servicios rendidos.

En otras ocasiones se escribía que los (Anaconas) Yanaconas eran criados perpetuos para las tierras y muchas veces eran vendidos disimuladamente y forjados a servir a los que los compraban; y así en ese correr del tiempo y de las grandes campañas militares de los Incas

y después las de los españoles estos grupos de yanaconas fueron emigrando de sus tierras de origen hacia el Norte de Chile y luego hacia el Ecuador para empezar a entrar al sur del Macizo Colombiano con los Incas y después con las tropas de conquistador Belarcazar.

Tierras fértiles de gigantescas montañas y verdes sembrados donde tuvieron sus primeros asentamientos en un punto llamado Almaguer, Cauca. Allí conformaron territorios indígenas entre los que se encuentra el resguardo de Rioblanco donde nació hace 27 años Fredy Romeiro Chicangana (en quechua Shikankhana), demostrando siempre sus dotes como poeta. Con esfuerzo logra su secundaria en Jamundí, Valle y luego dos semestres de literatura en la Universidad del Valle; actualmente sigue sus estudios de antropología en la Universidad Nacional de la ciudad de Bogotá.

Su poema "En Busqueda De Mis Antepasados" es el sentimiento de orgullo de varias generaciones trabajadoras, dignas pero también sometidas explotadas, humilladas, su poema es un canto a los sueños de LIBERTAD.

Escrito por: María Esperanza Casas Acosta
Promotora Indigenista
Bogotá - Colombia

Bibliografía

Felipe Guamá Poma De Ayala. Colección América Antigua.

Pedro Cieza De León. Cronica Del Perú. 1.541.

Miguel Cabello De Balboa. 1.525 - Descripción de La Provincia de Esmeraldas, desde el Cabo Pasao hasta Bahía Buenaventura.

John V. Murra. Formaciones economicas Del Mundo Andino.

Gonzales De Holguín. Arte y diccionario quechua-español. 1.600.

Criticism of carelessness in respect of personal details and other matters in a book from Spain, 1990, on the Cuna Indians

**S. Henry Wassén
Göteborg, Sweden**

In October 1990 a book by an author named Tomás Calvo Buezas was published in Madrid by Libertarias/Prodhuñi S.A., with the title *Indios Cunas, La lucha por la tierra y identidad*. On the book jacket the following is said about the author: "(Extramadura, 1936) es profesor de Antropología Social de Iberoamérica en la Facultad de Ciencias Políticas y Sociología de la Universidad Complutense de Madrid".

The subject of the book is the Cuna Indians of Rio Caimán Nuevo, in the eastern part of the Gulf Darfen or Urabá in 1985, 21 years after the author visited the area in 1964.

In September 1992 I was able to read this book in the library of the Ethnographical Museum in Göteborg. In this present criticism I do not deal with the subjectmatter of the author's 242-page work, but with the appalling misstatements which are made in certain passages concerning, among others, myself.

In his bibliography Calvo Buezas has included only a few of the many works about the Cuna Indians which have been presented in Göteborg since 1927, when Professor Erland Nordenskiöld returned from his expedition to the Isthmus of Panama and Darién. His conception of a land called Sweden far up in the north seems also to be very weak. In a mishmash presented in a note on page 92, the author gives the description "Dutchman" to both myself and my friend and travelling companion to Panama and Colombia in 1947 and 1955, the outstanding linguist Nils M. Holmer. I have great respect for many good Americanist researchers from Holland, who have been my friends over the years, but would stress that both Holmer and I were born in Sweden. In order to illustrate Calvo Buezas's incredible carelessness with information about us and others, I give below in full his Spanish text from page 92.

Vide capítulo X "La eficacia simbólica" en Lévi-Strauss, *Antropología estructural* (Editorial Eudeba, Buenos Aires, 1968, pp. 168-185). Trata en ese ensayo Lévi-Strauss, publicado originalmente en 1949 en *Revue de l'Historie des Religions*, de la interpretación de un canto chamánico cuna. Dicho texto ritual de 18 páginas fue recogido por el distinguido indio cuna panameño Guillermo Haya de un viejo chamán. y se lo envió al holandés Henry Hassen, ayudante del investigador Nils M. Holmer, siendo publicado por estos dos autores bajo el título *Mu-Igala or the Way of Muu, a Medicine Song from de Cunas of Panamá* (Göteborg, 1947). Hay que anotar que el ilustrado indio cuna Guillermo Haya fue llevado por el Dr. Holmer de Holanda, sirviéndole de informante cuna privilegiado, y volviendo el indio Haya bien "informado" de la cultura europea, utilizándola en su liberazgo y lucha sociopolítica a favor de su pueblo en Panamá.

As can be seen, I am there suddenly described as "ayudante del investigador Nils M. Holmer". That I have never been. Nils Holmer sought me up in the 1940's in connection with my work with Cuna texts. This work had been begun back in 1931, during the six-month visit to Sweden of the Cuna Indian Rubén Pérez de Kantule who had been invited by my teacher, Professor Erland Nordenskiöld (see, *inter alia*, the essay I wrote concerning this visit in *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, 24:235-243, Paris 1932). I had edited and issued, after co-operation with R. Pérez Kantule and others, Nordenskiöld's manuscript for the work which, six years after his death in 1932, completed his series *Comparative Ethnographical Studies*, as Volume 10.

Professor Holmer was and is a linguistic specialist with a great interest in Amerindian languages. It was therefore a pleasure for me, on my journeys for field research in Colombia and Panama in 1947 and 1955, to be able to arrange for my friend to take part. We worked together. I was not "ayudante". A completely false statement in the same footnote is that "the Dutchman" Holmer invited the Cuna Indian Haya (who in fact preferred the later form "Hayans") to Europe. It must be the visit to Sweden of Rubén Pérez Kantule in 1931 which the writer has vaguely in mind. Hayans was never in Europe. If the Madrid author had read more thoroughly the Introduction to Holmer's and my work "*Mu-Igala or The Way of Muu, A Medicine Song from the Cuna Indians of Panama*", Göteborg 1947 (which he quotes with reference to Professor Claude Lévi-Strauss's very interesting article

"*L'Efficacité symbolique*", 1949, which is based on Holmer's and my work) he would have found out that I had started my search for the Mu-Igala text in 1931, although Pérez did not know it. It was after contact with Guillermo Hayans that the text could be obtained, in the fall of 1945. Our later long work, "*The Complete Mu-Igala in Picture Writing*", printed as Ethnological Studies No 21 in Göteborg 1953, is unfortunately not referred to by Calvo Buezas, who was, as mentioned, absorbed by the Lévi-Strauss text published first in 1949.

A typical, but for me incomprehensible, method of publication by this author can be found on Page 144 of the work. A text at the bottom of the page finishes thus: "Dios tiene mujer, pero no tiene hijos. (Narrado por indio cuna de Panamá, Rubén Pérez Kantule)". In a footnote it is said: "El indio Rubén Pérez Kantule se lo refirió a A. Holmen, y luego lo publicaría Henry Wassen "*Original Documents from Indian Cuna of San Blass, Panamá*" en Ethnological Studies (Editor Walter Kandern, Göteborg, Etnografiska Musseet, 1958, p.98 ss.)" Apart from mistakes in the title of my book in Ethnological Studies No 6, Göteborg 1938, and mistakes in spelling of the names, I do not understand what the name "A.Holmen" refers to. If it is the linguist Holmer whom the author has in mind, his initials are N.M. But he was not involved with my volume issued in 1938 which consists of material which I myself had collected from the Cunas at the beginning of 1935.

After more than 60 years in study and research about the Cuna Indians' culture, and personal friendship with several good co-workers among them, now dead, I am compelled to write this criticism of carelessness concerning us in a Spanish book. It has not been agreeable, but from a Swedich point of view it has been necessary.

Göteborg, Sweden, September 1992
S.Henry Wassén
Professor, retired Director of the
Ethnographical Museum of Göteborg

Nils Mattsson Kiöping - en svensk 1600-tals resenär.

av
Kjell Zetterström*

Nils Mattson Kiöping föddes den 23/6 1621. Hans far var präst. Modern var, enligt av Loenbom återgivet rykte, dotter till friherre Carl Stenbeck. Om detta rykte talar sanning skulle hon ha varit brorsdotter till drottning Katarina och till Per Brahe d.ä:s hustru Beata Stenbeck. Ett dylikt släktskap kan förklara det personliga intresse som Per Brahe d.y. kom att visa Kiöping.

Kiöping uppger själv att han våren 1647 fick drottning Kristinas rekommendation till "utrikes orter". Samma år gick han i holländsk tjänst som sjöman. Som soldat i Ostindien 1650-51 fick han tillfälle att besöka bl.a. Persien. Som tolk åtföljde han dels en fransman till Arabien och Ceylon, dels en holländsk ambassadör till Arabien, Sinai, Bortre Indien och den kinesiska kusten. Han avsåg att besöka Japan men led skeppsbrott vid Formosa där han besökt F.Cayet, en man av svensk härkomst som senare blev holländsk ståthållare på Formosa. Efter skeppsbrottet återvände Kiöping 1656 till Sverige och deltog som löjtnant i sjökrigen mot Danmark och Nederländerna. Kiöpings bok är den första som framställts på det s.k. Visingsborgstryckeriet. Boken kom senare ut i flera upplagor.

C.C. Gjørwell kritiserade Kiöpings arbete som enligt hans uppfattning borde "snarast förgätas, men läses starkt". Kiöping togs 1921 i försvar av Sven Hedin som ansåg att hans arbete präglades av en "fullkomlig sanningsenlighet". Intressant är att notera att man i Kiöpings verk, för första gången i svensk text, möter namn på exotiska djur och växter som babian, kameleont, orangutang, banan, batat och kokos. Enligt Kiöping var bananen den förbjudna frukten i paradiset!

Kiöping tvingades att ta avsked inte 40 år gammal. Han levde i

* Denna uppsats är en bearbetning av ett föredrag som jag höll i Travellers' Club i Göteborg 1977.

små omständigheter i Danvikstull och avled 1680, troligen i november. Från Per Brahes dödsbo utgick begravningshjälp med 30 rdr.

"År 1647 seglade jag från Holland igenom Sundet emellan Frankrike, England och Holland och den spanska sjön, gåendes Kanarieöarna förbi". Så inleder Kiöping sin bok "En kort beskrivning av tvenne resor och peregrinationer. Underrubriken lyder: "Beskrives en resa genom Asia, Afrika och många andra hedniske konungarikens samt öar med flit är förrättat av Nils Mattsson Kiöping, Kongl. May:ts fördetta skeppslöjtnant".

Det var Per Brahe som genom boktryckaren Johann Kankel svarade för att boken trycktes på Visingsborg år 1667. Nils Mattsson tog värvning som holländsk soldat i Ostasien. På sina omfattande resor besökte han södra Afrika, Arabiska halvön och var över ett år i Persien i shahens tjänst och var med i dennes fälttåg mot Afghanistan. Han besökte även Indien, Ceylon, Java, Kina och Formosa. Överallt gör han sina iakttagelser och förmedlar dem med naiv förundran som gör att boken är en mycket roande läsning.

Resan 1647 fortsatte förbi Kanarieöarna och strax därefter tvingades de av sjörövare in vid Kap Verde öarna där de stötte på kaffrer. Kiöping blev mäktigt förtörnad på en infödingskvinna som hade oförskämndheten att föda ett barn i allas åsyn nere på stranden. Hon tvättade sedan barnet och återkom strax med en korg citroner som hon ville sälja.

De passerar sedan Ascension, St. Helena och Goda Hoppsudden där han stöter på hottentotter, elefanter och noshörningar. Via Madagascaren och ön Sokotra seglar man så in i Röda Havet vilket fått sitt namn av den röda berggrunden på den arabiska sidan. På den egyptiska sidan är den vit ty där har det inte regnat sedan syndafallet.

Plötsligt är vi framme i juni 1653 då de besöker sultanen av Zibith som holländarna förlämnar en mängd gåvor och sluter ett handelsavtal med. I slutet av augusti kom de till Zerzes vilket, enligt de katolska prästerna som medföljde skeppet, var den plats där Israels barn

landsteg sedan de gått torrskodda genom Röda Havet.

De fortsatte sedan längre in i Röda Havet och gör en tur på mulåsna till Sinaiöknen och bergen Horeb och Sinai där carmelitmunkar har ett kloster. Det var på detta berg som Moses mottog de 10 budorden, här finns även spår efter profeten Elias. Sinaiberget kallas även Katarinaberget. Den heliga Katarina hade torterats i Alexandria varefter hennes kropp av sex änglar fördes till detta berg där några eremiter fann kroppen i en blodig svepning. Både kropp och svepning fanns bevarade i klostret. Även den brinnande buske som Moses såg (2 Mos. 3 kap) kunde beskådas här. Till Kiöpings heder skall sägas att han betvivlade att det verkligen var den rätta busken.

Nu dyker Kiöping upp i Armenien som lyder under kungen av Persien men befolkas av kristna. Dessa blir mycket glada när de får besök av kristna från Europa. Man måste dock bevisa att man är en kristen och icke omskuren eller som Kiöping uttrycker det: "måste för den skull utan någon blygsamhet visa sin skam".

Många armenier är köpmän som handlar med ädla stenar och andra kostbarheter som de inhandlat i Indien. Landet är mycket rikt, man odlar korn, vete och vin och det finns gott om boskap och allehanda matvaror. Religionen är katolsk men predikan hålles på modersmålet och prästerna får gifta sig. Patriarken bodde i en stad som heter Eriwana i närheten av berget Ararat. På norra sidan av berget ligger en stad som heter Nachseidwan vilket betyder "den första boningen". Man tror nämligen att Noah, när han lämnade Arken, inte bara offrade till Gud utan även byggde sin första hydda där.

Från Armenien går färden till Medien där det i staden Tabriz finns ett tempel byggt av Ahasverus. Här finns även många minnen efter Alexander den store. Nästa besök gäller Partien där det finns två städer, Isfahan och Abadan. I Isfahan bodde Shah Abbas II som regerade 1641 - 1668. Enligt Nordisk Familjebok gjordes genom L. Fabritius flera försök att skapa reguljära svensk-persiska handelsförbindelser vid denna tid. I Isfahan fanns skickliga hantverkare som vävde guld- och silvertyger. Här finns även en pelare på den plats där profeten Daniel fick sina uppenbarelser och även den synagoga i vilken de tre vise männen hade offrat guld, rökelse och myrra.

Shah Abbas II var en ung och mäktig from herre. Kiöping hade tjänat honom i 18 månader som soldat. År 1652 var shahen 22 år och hade en son och en dotter och förutom sina riktiga hustrur hade han 400 frillor vilka alla var döttrar till rikets förnämsta herrar.

Shahens husgeråd var av guld och en del skålar var så tunga att de måste bäras på guldbeslagna bårar. I hans stall står 100 hästar kedjade med guldkedjor och med skor av guld. T.o.m. de kärler som man hämtar vatten i till hästarna är av guld.

Persien är mycket bördigt och man får årligen två skördar av vete och korn. Här finns de finaste hästarna i hela Asien. Här växer ett träd som är så stort att 6.000 personer får plats under dess krona.

Kiöping reser runt i landet. Från staden Commisio går de över ett högt berg kallat Udion. Det finns gott om rövare och när en rövare grips muras han in i ett litet torn där han fick svälta ihjäl. I staden Schiras tillreder man mycket opium som perserna intar när de vill bli modiga och slåss. Här finns även ett dominikanerkloster och i dess mur hade Bengt Oxenstierna, "Resare-Bengt", ristat in sitt namn och en vers. Han var tydligen en riktig kludd för Kiöping rapporterar samma namn och vers från ytterligare två platser. Här är gott om horhus vilka är öppna för alla, även för kristna, turkar och judar.

Gifta kvinnor som lämnat den äkta sängen straffas mycket hårt. De knuffas ner från en hög stenpelare. "Men uppå horkarlen sökes ingen plikt" är Kiöpings kommentar. Här förekommer även sodomi både med unga drängar och små åsnor vilka senare alltid hållas i stall för det ändamålet.

På ön Ormus fiskar man pärlor. Den tillhörde tidigare Spanien vars kung var mycket mån om denna ö eftersom pärlfisket gav stora inkomster. Fiskarna levererar pärlorna "icke kannetals uthani store Tunnor".

I staden Basra har kungen tvenne slott och ständigt några tusen krigare i beredskap av fruktan för den turkiske kejsaren. Denne hade rätt nyligen erövrat Bagdad eller Nya Babylon. Denna stad är väl så stor som hela Stockholms Norrmalm och Ladugårdslandet.

Några spår efter Babels torn står ej att finna, däremot kan man se

den lejonkula i vilken Daniel satt och den brinnande ugnen i vilken de tre männen kastades. Från Persien beger sig Kiöping till Indien som är det ädlaste landet uppå jorden. Därifrån kommer sköna frukter, ädla stenar, pärlor, kryddor, läkemedel och rökverk. Han träffar på ett folk som kallas benianer och som tror på själavandringen. De får inte döda något eftersom det kan vara en anförvant som tagit plats i t.ex. ett djur. Både kvinnor och män urinerar sittande och de samlar upp urinen i handen och skvätter den sedan runt omkring på det att de inte må dränka någon mask eller myra. Deras lampor överdrages med tunna hinnor så att ingen mygga skall komma åt lågan och brännas ihjäl.

Här finns ormar med ett huvud i vardera änden. De kryper den ena månaden framåt med det ena huvudet och nästa månad med det andra. Peppar växer rikligt och här finns ett slags tuppar "hvilka äro så stora som en kalkonisk hane". Tigrar härjar och gör trakten osäker. Människorna går nästan nakna och är prydda med silver- eller mässingsringar på fingrar, armar och ben. Deras örsnibbar är så långa "att de hängia them en halff Aln nedher på Lijfwet". Örsnibbarna tänjs ut med hjälp av blytyngder. När de är tillräckligt långa sätter man guldringar i dem. Samma sed återfinns hos singaleserna på Ceylon. Dessa har ett skriftspråk och ristar in skrivtecknen på palmblad.

Ceylon är en ö som har en egen kung som bor i en stad som heter Kandy. Han kan på kort tid mobilisera 10.000-tals soldater beväpnade med kroksablar, pikar och assegajer. Här finns ett kastväsen och det är förbjudet att gifta sig utanför den egna kasten. Smederna, särskilt guldsmederna, är föraktade varelser som inte får träda in under någons tak, ej heller äta eller dricka tillsammans med andra.

Som bödlar fungerar elefanter och krokodiler. Elefanten griper den dödsdömde med snabeln och kastar honom upp i luften och fångar honom sedan med snabeln. Om inget tecken om nåd ges från överheten så kastas den dömda åter upp i luften men får nu falla ner på marken varpå elefanten sliter loss huvudet med snabeln och gräver en grop i vilken missdådaren begraves. Som belöning får elefanten några kannor arrak samt frukt. Det sägs att om den dödsdömde är oskyldigt dömd så rör elefanten honom inte. Krokodiler, här kallade kajmaner, hållas i en inhägnad och till dessa kastas missdådare.

Kiöping bevittnade vid ett tillfälle en rättegång. Två bönder tvistade om ett stycke mark. Det blev rättegång och denna avgjordes genom att de tvistande skulle hämta upp tre kopparmynt ur ett fat med kokande olja. Den ene plockade upp mynten utan att skadas och då vågade den andre inte försöka och förklarades skyldig. Han bands vid ett träd och man lade ett kort rep runt hans huvud och vred det runt med hjälp av en trästav "så hårdt tillsammans, att hufwudskålen sprang sönder som ett ägg".

På Ceylon växer bananer och kanel, den senare får endast skördas av vissa ämbetsmän. Mitt på ön ligger ett högt berg som kallas Piko aff Adam, de kristna hävdar att Adam ligger begravnen där. Invånarna däremot, som är hedningar, kallar den Piko Odin och offerar där årligen i början av april till sin gud Jacka som är satan eller djävulen.

Han beskriver hur man här fångar och tämjer elefanter. I brunsttiden luras de in i en inhägnad av en tam elefanthona. De stängs sedan inne under cirka 2 veckor utan föda. Därefter binds de mellan två tama elefanter och tvingas sedan att gå hela dagen mellan dessa. Därefter får de mat och djurtämjaren går in och pratar med dem och sätter sig på dem och efter en tid är de tama. Glasögonormar, skorpioner och giftiga tusenfotingar strävar alla efter att göra tillvaron så odräglig som möjligt.

På vägen till Java blir de tvungna att ankra vid Nikobarerna. Styrman rodde i land i en liten båt och återsågs följande dag i form av benrester, uppäten av infödingarna.

På Java finns det gott om guld, elfenben och vackra påfåglar. Människorna är gula och mohammedaner. Som vapen har de knivar som kallas kriser samt pikar och assegajer.

Kris från Java

Här finns stora och giftiga ormar som slukar både människor och svin. Man bränner kalk av sköldpaddsskal och tillsammans med pisang, en frukt som påminner om muskot, tuggar de kalken och blir berusade. Hos många har kalken frätt bort tänderna och de har guldänder i stället. När de äter, tar de ut dessa. Siam beskrives som ett mycket vackert land som stod i lydförhållande till Kina. Kiöping tror att siameserna är trollkarlar eftersom de kastar sig i vattnet och leker med krokodilerna utan att komma till skada. Mattsson gör slutligen strandhugg i Kina och på Formosa.

År 1656 beger han sig hem till Sverige och beviljades därför

avsked av sin general i Batavia. Han seglade med ett fartyg kallat Vita Elefanten via Krakatau över Indiska Oceanen och runt Afrika till St. Helena där de hämtade ved och vatten. De passerade norr om Skottland av rädsla för turkar och andra sjörövare som letar efter ostindiefarare. De hade startat från Java den 3:e februari och kom till Vlie i Holland den 9:e september. Vid starten från Java var det 360 personer ombord. Vid ankomsten återstod blott 140 personer, alla de andra hade dött i vattusot. Av de 140 överlevande var det endast 14 som kunde stå till rors och ta ner seglen. Efter att ha kurerat sig under 14 dagar i Amsterdam reste han med fartyget Söderstierna till Stockholm dit han anlände den 22:a oktober 1656. "Tackandes Gudh som migh then Nåden bewijsat hade, att iag å nyo war werdigh att höra Gudhs Hellige och Saliggjörande Ordh, Nyttia och bruka hans Helliga och högwärdige Måltidh, hwilket iagh inthet hafwer fått niutit uthi 8 Åhrs och 7 Månaders Tijdh".

Kiöping summerar slutligen: 6 gånger har han passerat vändkretsarna, han har ofta varit utsatt för svåra och okända sjukdomar, han har umgåtts med barbariska och farliga folk, aldrig varit säker för tigrar, leoparder, lejon, elefanter och andra vilda djur, han har deltagit i två sjöslag: ett mellan de svenska och danska flottorna i närheten av Ystad den 12:e och 13:e september 1657 och mellan svenskar och holländare i Öresund den 29 oktober 1658.

"will altså her medh uthi största eenfaldigheet sluta Och medh poeten säya:

För än wij komma till att boo
I Rooligheet och Stillheet
Måste wij hafwa stoor Oroo
Och lijta på Gudhs Mildheet."

Litteratur:

Kiöping, Nils Mattsson:

En kort beskrivning av tvenne resor och peregrinationer. Visingsborg 1667.

Lindroth, Sten:

Svensk Lärdomshistoria: Stormaktstiden. Stockholm 1975.

Loenbom, Samuel: *Anekdoter om namnkunige svenske män. 2,* 1773

Nordisk Familjebok. Bd. 7, Stockholm 1907.

Svenskt Biografiskt Lexikon. Bd. 21, Stockholm 1977

Svensk Uppslagsbok. Bd. 16, Malmö 1950.

Vad skall man med etnografiska museer till ?

Kjell Zetterström

Göteborgs Etnografiska Museum (GEM) ingår som en, kanske udda, del i kommunens museifamilj. Jag skriver med avsikt udda eftersom många, även bland kommunalpolitikerna, inte anser det som om en kommunal uppgift att driva ett etnografiskt museum. Jag har dock aldrig fått klart för mig vilka museer som anses vara en kommunens angelägenhet. Kommuninnevånarna tycks inte bry sig särskilt mycket om något av museerna att döma av reaktionen på hotet om att museerna skulle stängas i höstas.

Särskilt nu, då kommunens ekonomi är extra ansträngd kan det synas frestande att lägga ner GEM. Ett alternativ vore att försöka förnä staten att ta över under hänvisning till att museet mera är en angelägenhet för riket än enbart för kommunen.

GEM är med sina knappt 100.000 föremål ett föremålsmässigt medelstort, men personellt och ekonomiskt ett litet museum. Som jämförelse kan nämnas att Etnografiska Museet i Stockholm har ca. 150.000 och Etnografisk Samling vid Nationalmuseet i Köpenhamn närmare 500.000 föremål.

Museet i Göteborg är kommunalt och som sådant ensamt i Sverige, i Tyskland t.ex. är det inte ovanligt med etnografiska museer även på tämligen små orter.

Internationella kända samlingar

Museets samlingar från olika delar av världen är av mycket hög kvalitet och som regel väldokumenterade. Våra arkeologiska samlingar av keramik och textil från Sydamerika är internationellt väl kända och uppmärksammade. I dessa ingår vävnder som är mer än 2.000 år gamla och av oskattbart värde. Att dessa föremål hamnat i Göteborg har vi till stor del att tacka Erland Nordenskiöld, professor och tidigare chef för museet. Han blev f.ö. ihågkommen med en utställning 1977 eftersom det då var 100 år sedan han föddes.

Andra världsdelar överskuggas lätt av Sydamerika men vi får inte glömma att museet har synnerligen fina samlingar även från andra områden. Göteborgs läge med landets största hamn har lett till att blickarna har riktats ut mot den

övriga världen och det har säkerligen också bidragit till samlingarnas tillväxt. Stadens redare ha välvilligt hjälpt till med transporter och gör så fortfarande.

Förståelse för andra folk

Att vara ett kommunalt museum innebär många begränsningar. Personalen är liten, medlen knappa och lokalförhållandena otillfredställande. Vi uppfattar gärna oss själva som ett regionalt museum för Västsverige men skall i princip enbart verka inom kommunen.

Det är en ofta använd klyscha att världen blivit mindre och att folken kommit varandra närmare. Rent kommunikationstekniskt är nog detta riktigt men hur är det egentligen med gemenskapen och förståelsen av andra folk? Flera program i TV, böcker och artiklar i pressen har visat hur illa invandrare och studenter från tredje världen blir behandlade i vårt land.

Svenskarna är säkert inte sämre än andra folk i detta avseende men knappast heller bättre och det är en klen tröst för ett tigerhjärta. Det är möjligt att ökad kunskap skapar större förståelse för andra folk och kulturer. Åtminstone borde den lära oss rätten att vara annorlunda. Ingen har ännu lyckats leda i bevis att vår kulturform är den bästa och vi har säkert mycket att lära av varandra, inte minst i fråga om utnyttjandet av våra begränsade resurser och vårt förhållande till den omgivande naturen. De flesta s.k. naturfolk har lärt sig att leva med naturen och

försöker inte som vi att med konstlade medel behärska den. Det förekommer hos många av dessa folk att man t.ex. inför jakt- eller fiskeförbud när en art hotas av utrotning eller ett vatten av utfiskning.

Definition av Kulturbegreppet

Kultur är ett begrepp som definieras på många olika sätt. För många betyder kultur litteratur, musik och teater. En definition av ordet kultur är att den är ett organiserat system av tro och vetande genom vilket människor strukturerar sina erfarenheter, formulerar sina handlingar och väljer mellan olika alternativ. Kultur i denna bemärkelse är alltså inte föremål eller ord utan strukturen bakom föremålen eller orden. För etnografen är kultur inte enbart konst, musik eller litteratur, utan hela den verklighet som vi lever i.

Kultur förmedlas mellan människor fr.a. genom språket men även föremål är en form av kommunikation. Att föremål är kommunikativa, d.v.s. förmedlar information, har relativt sent upptäckts av senare tidens socialantropologer, som hittills starkt försummat den materiella sidan av kulturen. För att kunna förstå en kulturs budskap är det viktigt att vi skaffar oss en större kunskap om och förståelse av vad föremålen kan förmedla.

Sändare - mottagare

Mellan föremål och människa råder ett slags sändare/mottagare

förhållande. För en medlem av en kultur är detta förhållande i de flesta fall ganska enkelt, sändare och mottagare befinner sig på samma våglängd. En afrikan som betraktar en afrikansk mask eller skulptur får ett helt annat budskap än en europé. Afrikanen vet vad masken föreställer, vad den representerar och vilken funktion den har. För en europé är den ett stycke trä som möjligen kan ha en intressant form eller besitta värden av estetisk natur, här är sändare och mottagare inte på samma våglängd. För att kunna förstå andra kulturer måste vi förstå deras kommunikationssystem.

Ett etnografiskt museum kan här spela en viktig roll. Museets uppgift, bland många andra, är att skapa ökad kunskap om och förståelse för främmande kulturer och att skapa förståelse för människor med annan kulturell bakgrund.

Museets uppgift är att tolka eller översätta de främmande kulturerna så att de, på sina egna villkor, blir begripliga för besökaren. För att kunna göra detta krävs naturligtvis föremål, men även forskning.

Vad det är fråga om är ju inte att skapa ett kuriosakabinett eller ett konstmuseum utan det väsentliga är att placera in föremålen i deras sociala, religiösa eller ekonomiska sammanhang så att besökaren får en meningsfull och begriplig bild av den främmande kulturen. För att kunna tolka eller översätta en främmande kultur krävs fackkunskaper och dem kan museimannen skaffa sig genom

eget fältarbete, genom forskning kring museets samlingar och genom att ta del av andra forskares resultat.

Eftersom kulturer inte är statiska och vårt vetande i dag ökar med rask takt måste denna forskning bedrivas kontinuerligt. Det är synnerligen viktigt att här påpeka, även om det är genant att behöva göra det, att allt arbete inom museet inte får ställas i relation till utställningsverksamheten. Det finns mängder av material som måste dokumenteras för eftervärlden och forskningen.

Forskningen är ju inte ett mål i sig - den syftar ju till en tolkning eller en översättning av den främmande kulturen. När översättningen är gjord skall den förmedlas till avnämaren/besökaren. Denna förmedling, bl.a. i form av utställningar, är en annan väsentlig uppgift för ett etnografiskt museum. Denna uppgift kräver särskilda kunskaper och specialister vilka senare tyvärr i stor utsträckning saknas vid våra museer. Vi har goda kunskaper, kanske, för översättningen men knappast för förmedlingen.

På andra håll är man inte så negativ till etnografiska museer. I Stockholm har nu ett nytt statligt, etnografiskt museum byggts i vilket man avser att pröva nya idéer. Bl.a. planerar man att göra basutställningar som efter en tid skall kunna flyttas ut i landsorten, t.ex. till en plats där det finns en universitetsfilial. Föremålsbeståndet registreras på data och meningen är att såväl

forskare som besökare skall kunna utnyttja dataanläggningen för information. I Tyskland pågår f.n. en intensiv debatt, inte om hur man skall lägga ner, men om hur man på bästa sätt skall kunna utnyttja de kunskaper och det material som finns i de etnografiska museerna.

Ett etnografiskt museum är ett viktigt komplement till de läromedel som skolan har. På GEM bygger vi nu om flera av basutställningarna, av vilka flera gjordes redan på 30-talet, och vi har då samarbetat med skolans museikommité som gett oss värdefulla synpunkter och som vi har försökt ta hänsyn till i de nya utställningarna.

En föränderlig värld

Enligt GT så var det roligare förr på etnografiska museet. Jag vet att många av våra besökare beklagar att vi rivit gamla utställningar och ersatt dem med nya. Andra åter klagar över att vi bygger om för litet. Klart är att vi lever i en föränderlig värld och det vore orimligt att inte låta detta komma till synes i museets utställningar.

När man arbetar i u-land möter man ofta människor som beklagar sig över att "infödingarna" inte blivit kvar vid det gamla, utan klär sig i moderna kläder, lyssnar på transistorradio och åker cykel. Ja, en del är till den grad "fördärvade" att de dricker coca-cola eller har skaffat sig bil.

Varför beklagar man att dessa människor har anammat det nya? Vill man att vissa delar av världen skall vara ett slags Skansen i kolossalformat? Läger man samma synpunkter på det egna samhället? Vid vilken tidpunkt skall man i så fall dra gränsen? Att ett dyligt resonemang är en orealistisk och föga i tiden tycker jag framgår av följande lilla episod. En liberiansk husboy hade av frun i huset blivit tillsagd att inte röka i köket. Han svarade: "*Missi, you can't stop civilization!*"

ALLT GÅR IGEN? ARTIKELN PUBLICERAD I GÖTEBORGS
HANDELS- OCH SJÖFARTSTIDNING DEN 26/1 1979.

BERÄTTELSE FÖR 1989

Etnografiska Museets råd har haft följande sammansättning: ordförande professor Jörgen Weibull, vice ordförande personalsekreterare Sören Kviberg samt ledamöterna organisationssekreterare Dragan Dobromirovic, professor Gunnar Harling, ombudsman Kitt Rehn-Magnusson, professor Magnus Mörner, kronoinspektör Lars Persson, studiesekreterare Aina Thornblad samt speciallärare Anita Torstensson.

Rådet har sammanträtt den 2/6, 13/10 och 15/12 och har under året bl.a. avgivit en skrivelse till museinämnden med påpekande om museets besvärliga personalsituation.

Personal från museet har deltagit i arbetet med en förstudie om museerna i Västra Nordstan. Arbetet, som leddes av arkitekt Göran Arvidsson, resulterade i ett förslag daterat 89/04/12 som presenterats för museinämnden. Här föreslås bl.a. att Etnografiska Museet placeras i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidnings gamla lokaler.

I mars levererade museichefen afrikanska musikinstrument till en utställning kallad "Sounding Forms" i Museum of African Arts i Washington D.C. Utställningen visades på två andra platser i USA och avslutades på Musée des Arts Africains et Océanien i Paris i april 1990. Museichefen besökte museer i San Francisco, Carson City, Washington D.C. och New York samt deltog i en konferens om Liberia i Glassboro, N.J., arrangerad av Liberian Studies Association.

Intendenterna Sven-Erik Isacson och Lotten Zetterström har deltagit i projektet "Sverige och Tredje Världen" vilket resulterat i en utställning "Liv & Vatten" som premiärvisades i Vänersborg i oktober. Utställningen har producerats i samarbete med Folkens Museum och Riksutställningar.

Insektsangreppen i Ostindiska huset har fortsatt. Förmodligen får vi räkna med årliga saneringar med hjälp av Anticimex.

Av Hasselbladsstiftelsen har museet fått ett anslag om 135 tkr för att producera en fotobok med bildmaterialet från Otto Thulins expedition till Brittiska Guiana år 1912.

Museets fotoateljé har stängts av yrkesinspektionen.

Föremålsstatistik

Vi har varit restriktiva i vår insamling då våra magasin är överfulla. Sju samlingar har registrerats, fem från Sydamerika och två från Indien. Fem samlingar har erhållits som gåvor och två har köpts. Givare har varit srta Esperanza Casas, Bogotá, Colombia, fru Helena Fernholm, Lidingö, professor Henry Wassén, Göteborg samt indiska staten.

Bibliotek, arkiv och kataloger

I april pensionerades Ingrid Taylor som under många år skött museets bibliotek. Vi tackar henne för en helgjuten insats. Hon efterträddes av Bertil Östman som tidigare arbetat på stadsarkivet.

I augusti började Eva Bjärlund, bibliotekarie vid stadsbiblioteket, en projektanställning för att organisera om museets bibliotek och komma med förslag till framtida datorisering av biblioteket. Hon besökte ett antal institutioner i Stockholm som har datoriserat eller står i begrepp att datorisera sina bibliotek. Hon studerade biblioteket på Folkens Museum som använder sig av Murdocksystemet vid katalogiseringen, alltså samma system som man använder vid föremålsregistreringen.

Museets bibliotek har under året besökts av 104 forskare och studerande. Antalet titlar har ökat med 520 och uppgick vid årets slut till 30.520. Ökningen fördelas enligt följande: köp 184, byte 198 och gåvor 138.

Följande institutioner har bidragit med gåvor: Arbetets museum, Norrköping, Cancerfonden, Stockholm, Chalmers tekniska högskola, Göteborg, Ethnologisches Seminar der Universität Zürich, Folkens museum, Stockholm, Galleri F. John, München, Göteborgs fastighetskontor, Göteborg, L'Institut canadien de conservation, Ottawa, Institutionen för kulturentropologi, Uppsala, Instituto de antropologia universidad Veracruziana, KRO, Stockholm, Louisiana, Humlebaek, Riksarkivet, Stockholm, Skansen, Stockholm, Statens invandrarverk, Norrköping, Statens kulturråd, Stockholm, Svenska museiföreningen, Stockholm, Ålands kulturstiftelse.

Enskilda givare har varit: Tord Andersson, Mölnlycke, Bente Bittman, Antofagasta, Chile, docent Åsa Boholm, Göteborg, srta Esperanza Casas, Bogotá, Colombia, Uwe Carlson, Wienhausen, Per Cornell, Göteborg, Mrs. B. Daniell, Newport Beach, Kalifornien, Bengt Danielsson, Stockholm, professor Bo Holmstedt, Stockholm, Alicia L.R. de Karlsson, Bolivias konsulat, Göteborg, FD Allan T. Nilson, Göteborg, George Serracino Calamata, Calama, Chile, Ingrid Taylor, Göteborg, professor S. Henry Wassén, Göteborg och museichef Kjell Zetterström, Göteborg.

Negativarkivet har ökat med 187 negativ.

Kartarkivet har ökat med 3 nummer.

Videoarkivet har tillförts filmen: "Africa in Swedish Collections".

Filmen, som är ca. 45 minuter lång har vid ett tillfälle visats för personalen.

Museichefen har hållit en föreläsning för studerande i human-ekologi över temat "Utnyttjande av naturresurser i Västafrika" samt författat två uppsatser: "Traditional Law of the Yamein Mano" för museets årstryck 1987/88 samt "Die poro-Gesellschaft in Liberia" att ingå i en volym som skall utges av Rautenstrauch-Joest Museum i Köln 1990. Museichefen har även deltagit i ett antal sammanträden med Rådgivande biståndskommittén för socialantropologi vid Stockholms universitet samt i Svenska Museiföreningens styrelse-sammanträden.

Intendent Sven-Erik Isacson har skrivit en artikel om professor Erland Nordenskiöld för Svenskt Biografiskt Lexikon.

Pressklipparkivet har ökat avsevärt, dels genom museets egen pressbevakning, dels genom generösa bidrag från Carl A. Fromell i Los Angeles till vilken vi framför ett varmt tack.

Utåtriktad verksamhet

Under året har följande utställningar visats på museet:

"Regnskogens Folk" - om Mano-folket i Liberia. "Vapen och kuriosa" - en utställning som visar föremål ur museets samlingar inkomna före 1861. "Folk och Dräcker" - ett 40-tal dockor med dräcker från olika delar av världen gjorda av Caroline Ditleff-Buchberger i Malmö. "Små barn - små bekymmer?", "Rotlös kunskap", "Afrika" - masker och skulpturer ur museets magasinerade samlingar. "Indianbilder" är

en utställning i anledning av fotografiet 150 år. Den visar fotografier från Otto Thulins och Olof Liljewaichs expedition till Brittiska Guiana år 1912.

Till utställningen "Före Picasso" på Liljewaichs konsthall i Stockholm hade museet bidragit med ett femtiotal masker och skulpturer. Utställningen flyttades sedan till Louisiana i Humlebaek och visades under titeln "Afrika! Afrika!". Utställningen blev mycket välbesökt.

Personal från museet har, som nämnts, medverkat till utställningen "Liv & Vatten". Det är en utställning om att leva på naturens villkor i Colombias fuktiga regnskogar och i Kalaharis torra öken. Utställningen premiärvisades i Vänersborg den 15/10 och visades sedan i Landskrona med början den 3/12. Sven-Erik Isacson har, i anslutning till denna utställning, hållit föredrag på Riksutställningar (6/10), för lärare i Vänersborg (11/10) och vid utställningens öppnande i Vänersborg. Han har dessutom skrivit ett avsnitt om emberá/chocó till en bok och en studiehandledning till utställningen. Han har även föreläst på Chalmers Tekniska Högskola och i Nödinge bibliotek.

I slutet av oktober öppnades avsnittet om Eldlandet i Sydamerikautställningen.

Vårens program för onsdagskvällarna såg ut på följande sätt:

15/3 Längs sidenvägen - en reseberättelse från Asjchabad, Samarkand, Taskent, Fergana m.m. Kajsa Nordqvist visar bilder och berättar.

5/4 Kazachstan - republiken med allt från gammaldags kameldrift till moderna rymdbaser. Kenth Karlsson berättar till bilder.

12/4 En resa längs transsibiriska järnvägen. Alf och Natasja Mouwitz visar bilder och berättar.

19/4 Kirgisien - bergslandet med ett folk som på kort tid hoppat tusen år i historien. Kenth Karlsson berättar och visar bilder.

26/4 Burjatien bortom Bajkalsjön - en färgstark autonom republik i Sibirien. Alf och Natasja Mouwitz visar bilder och berättar.

Under sommaren var museets öppna förskola, OASEN, öppen och där kunde man bl.a. ägna sig åt garnmålning och fjädervävnad.

Under hösten förekom följande programinslag:

i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan kunde man resa JORDEN RUNT MED ETNOGRAFISKA MUSEET - etnografisk verkstad för barn och vuxna.

1/10 Kachinadockor - Hopiindianerna tillverkar kachinadockor som gåvor och vid ceremonier. Vi gör egna dockor.

8/10 Indiantält - Vi gör modeller av tipis, de vandrande prärieindianernas bostad, och dekorerar dem.

15/10 Dockor av lera - De sydamerikanska Chacoindianernas lerdockor inspirerar oss till att pröva på att göra egna i lera.

22/10 Masker - Vi gör masker av papp eller gips. Medan de torkar kan Du titta på museets masker.

29/10 Masker - Vi gör masker av papp eller gips. Medan de torkar kan Du titta på museets masker.

5/11 Indianska fjäderarbeten - Du får lära Dig att göra pannband, prydnader och fjädermosaik.

12/11 Garn- och frömåleri - Huicholindianerna i Mexico använder garn och vax till praktfulla tavlor. Man kan också använda vackra stenar och fröer. Kom och pröva själv.

19/11 Fjädervävning, Fjädermosaik - Peruanska indianer använde fjäder som prydnad i sina kläder för många hundra år sedan. Du kan pröva på tekniken eller göra en enklare väv med färgsprakande garner och fjädrar.

26/11 Fröer och pärlor i smycken - Vi gör indianska smycken och prydnader av fröer och pärlor.

Dessa resor företogs på söndagar. På lördagar var man välkommen att "MÖTA VÄRLDENS KULTURER" på museet. Då presenterades musik och dans från skilda geografiska områden av invandrar-föreningar, kulturföreningar och enskilda personer:

7/10 Levande musik från södra Afrika med Norman Zulu.

14/10 Pedro van der Lee berättar om och spelar musik från Sydamerika.

21/10 Levande centralamerikansk musik med Dennis Sandino.

4/11 Klassisk indisk dans och levande musik.

11/11 Varma tongångar med latinamerikansk musik och dans från Candela.

18/11 Dansgruppen Paljanka och musikgruppen Tajga presenterar musik från Östeuropa.

25/11 Zanoubia avslutar traditionsenligt höstprogrammet med dans från arabvärlden.

Arrangemangen har stötts av ABF och Fritid Centrum, Göteborg.

Inre verksamhet

Angreppen av skadeinsekter fortsätter. Anticimex utförde sanering den 15/6, senare har även angrepp av trägnagare konstaterats.

Ett nytt sydamerikamagasin har tagits i bruk i lokaler som ursprungligen var avsedda för utställningar. Magasinet har inretts med metallhyllor på vilka föremålen placerats kategorivis. Textilier sorteras ut och placeras i textilmagasin. Ett särskilt magasin för pilar har inretts.

Den 26/10 flyttades museets farkoster från Maritimt Center till magasinet på Polstjärnegatan.

Utlån av föremål har skett till Örebro Länsmuseum, Chalmers, Sveriges Radio, Nationalmuseum, The American Federation of Arts, New York, Riksställningar, Vasa sjukhus och till göteborgs-

utställningen "Lejonet och Kronan".

På textilsidan har utförts ett omfattande dokumentationsarbete rörande de arkeologiska textilierna från Sydamerika. En sammanställning över detta material har upprättats.

Konservator Gunilla Amnehäll och magasinförståndare Jan Amnehäll har under året besökt Indonesien.

Projekt "Rädda Bilden"

Inledning. Göteborgs Etnografiska Museum äger ett omfattande bildmaterial i vilket bl.a. ingår ca. 1500 svartvita fotografier tagna av Erland Nordenskiöld strax efter sekelskiftet, många utan negativ och i dåligt skick. Dessutom finns flera andra fina fotosamlingar med nitratnegativ, t.ex. det material som producerades under den s.k. Thulin & Liljewalchexpeditionen i Guiana 1912. Nitratfilmen är brandfarlig och förstörs långsamt medan glasplåtarna är sköra och svårhanterliga i museets undermåliga arkivutrymmen. Museet får ofta förfrågningar från forskare och institutioner utomlands rörande detta unika material, vilka vi ofta har svårt att tillmötesgå pga bristande resurser.

Mål. För projektets genomförande har museet erhållit ett anslag om 250 tkr från Hasselbladsstiftelsen.

Avsikten med projektet är i första hand att överföra nitratnegativen till ett modernt, hållbart och lätthanterligt negativmaterial samt att i samband härmed framställa arkivkopior av hög kvalitet. I mån av tid och tekniska resurser avser museet också att avfotografera äldre bildmaterial där vi saknar negativ.

Museiledningen har prioriterat materialet enligt följande: 1) Nitratfilm Thulin & Liljewalch 1912, 2) Sv/v fotografier med eller utan negativ Erland Nordenskiöld 1924-1927, 3) Sv/v fotografier utan negativ Curt Nimuendajú 1920-35, 4) Övrigt bildmaterial med eller utan negativ.

Arbetsrapport. Museets fotograf har gjort studiebesök i Bohusläns Museum, Malmöhus museum samt diskuterat tekniska problem och tillvägagångssätt med kolleger och specialister på området. Vid projektets början saknade museet all teknisk utrustning. Följande

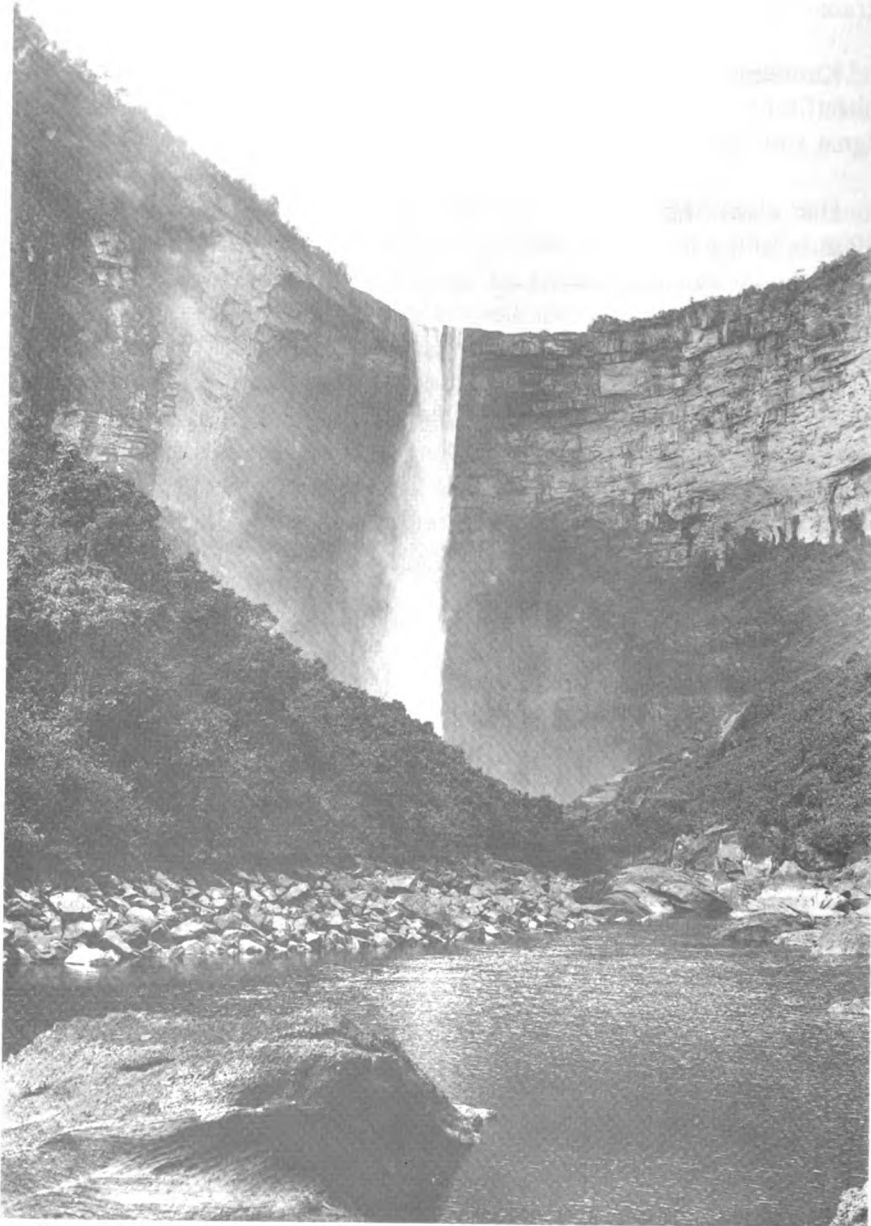
apparatur inköptes: förstöringsapparat DeVere 507 med två objektiv samt färghuv, timer och spänningsstabilisator; en kamera 9x12 fabrikt Toyo-View med ett objektiv och kassetter; en framkallningsmaskin Ilford CAP 40. Ljuslåda, framkallningstankar mm har fotografen tillverkat själv.

Kunskapen om förfaringssätt på detta område, dvs överföring av nitratfilm till stabilt material, är otillräcklig, varför museets fotograf ägnat stor del av sin tid åt egna tester och prov med olika material.

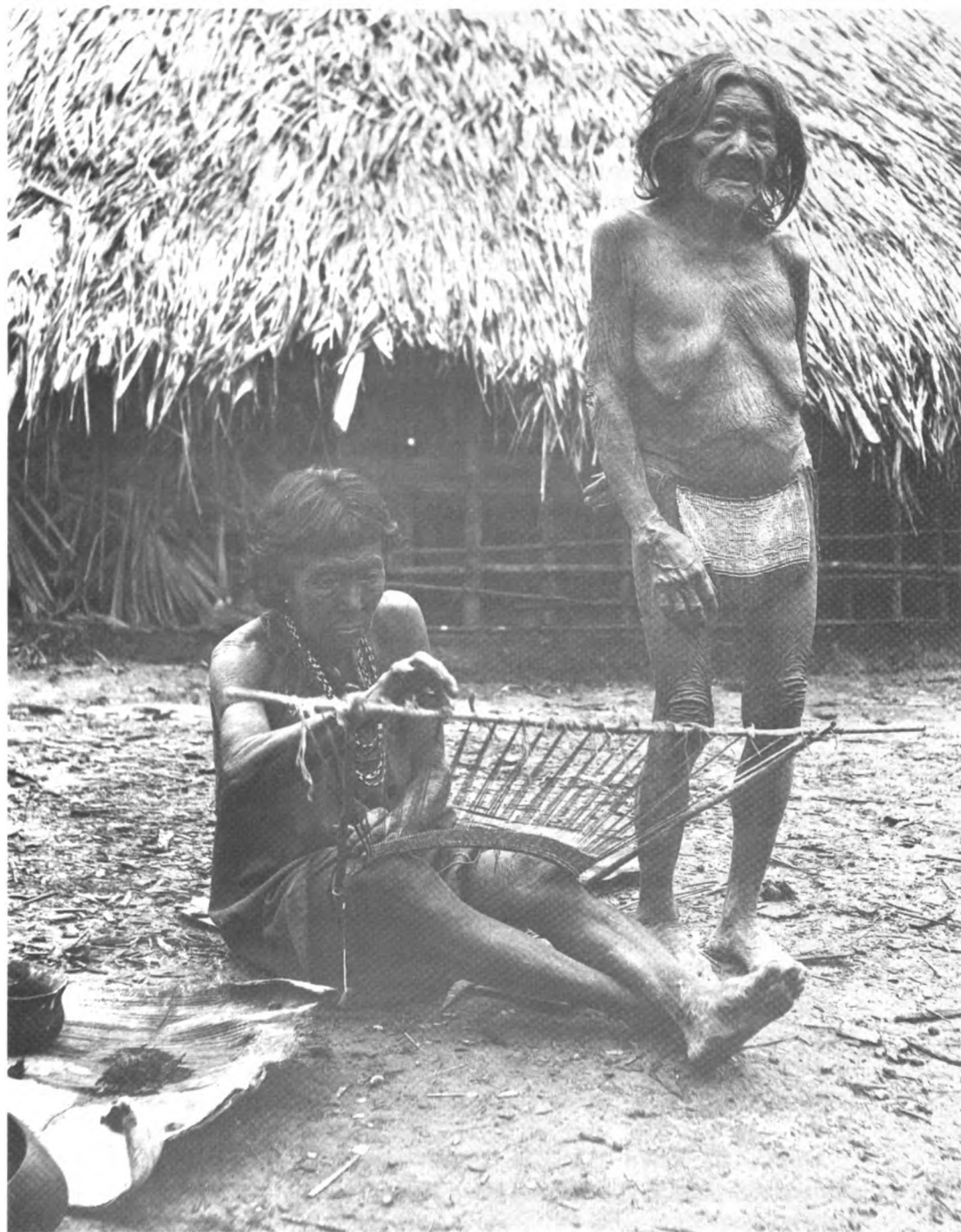
Här visas några bilder som åtgärdats inom ramen för projektet "Rädda Bilden". Samtliga är från Thulinexpeditionen 1912.

Negativ 1609 Taulipang, Br. Guyana

Negativ 1614 Potarofloden, Br. Guyana

Negativ 1888 Kwatingegom, Brasilien

Undervisning

Museet har besökts av 525 inbokade grupper om sammanlagt 9.316 personer. Det totala antalet lektioner har varit 917.

Undervisning på museet. Förra årets önskan från undervisningsavdelningen att fördjupa kunskaperna hos de elever som kommer till museet har visat sig ge resultat under 1989. Att komma flera gånger/termin till museet har många lärare uppfattat som något positivt. Vi har noterat en tendens till att man kommer i mindre grupper för att minska splittringen bland eleverna under besöken. Detta avspeglar sig i statistiken i form av färre elever och ett ökat antal lektioner. Vi har också noterat en större efterfrågan från religionslärare på högstadiet som använder sig av museet i moment "skriftlösa religioner".

Kultur i skolan. Undervisningsavdelningen har under året arbetat vidare med de specialprojekt som startades under 1988. Dessa gick ut på att i förberedelseklasser (flykting- och invandrabarn) stärka elevernas jag- och kulturidentitet samtidigt som barnens språkutveckling och kunskaper om såväl svensk kultur som andra invandrabarns kulturer skulle förbättras. Under vårterminen avslutades projektet med en utställning baserad på det material som barnen i de olika skolorna gjort på museet och i skolorna. Utställningen kallades "Barnbidraget 1989". Arbetet har varit mycket uppskattat och har fortsatt under hösten.

Museiombudsträffar. Två informationsträffar anordnade av Göteborgs museer har ägt rum. En skedde i form av samarrangemang av de tre museerna i Ostindiska huset. En fråga som diskuterades intensivt var hur stadsdelsnämndsreformen skulle drabba museerna och skolan.

Undervisningsavdelningen har utökat sitt innehav av undervisningsmaterial både vad gäller föremål och litteratur. Avdelningen hade vidare välbesökta arrangemang såväl under sportlovsveckan som barnkulturveckan.

Öppna förskolan OASEN. Under våren arbetade man med aymaraindianerna i Bolivia som tema. Varje dag ägde visningar av utställningen rum. Till visningen kopplades aktiviteter som tillverkning av lerdockor, halsband av bönor etc. Sångstunder

ordnades för både små och stora barn.

Under sommaren ordnades dagliga visningar av museet.

Under hösten arbetade man med flera olika temata och även nu knöt man olika aktiviteter till visningarna som tillverkning av kachinadockor, fjäderarbeten, masker o.s.v. Sång, dans och musik har hela tiden varit viktiga och uppskattade inslag i OASENS verksamhet.

Antalet besökare i OASEN har varit ca. 6.900.

Personalia

Museichef	Kjell Zetterström
Assistent , expeditionen	Maj-Britt Berglund
Intendent, Amerikas kulturer	Sven-Erik Isacson
Intendent, Afrika/Asien	Carl-Axel Silow (tjl)
Bibliotek	Ingrid Taylor (-31/3)
	Bertil Östman (1/8 -)
	Eva Bjärlund (21/8 -)
Intendent, föremålskatalog	Christer Feiff
Museitekniker	Enar Carlsson
Konservator	Farzaneh Bagherzadeh
Konservator, textil	Gunilla Amnehäll
Magasinsföreståndare	Jan Amnehäll
Utställningsformgivare	Ingrid Midsem
Fotograf	Öystein Brochs
Intendent, undervisning	Lotten Zetterström
Museilärare	Magnus Dahlbring
Öppna förskolan OASEN	Eva Johansson
	Terttu Puumala
	Agneta Sjöholm
Programverksamhet	Lennart Edgren (13/11 -)

Publikationer

Berg, Lars-Erik och Zetterström, Lotten, 1989:
Öppen Förskola - lärrika möten. Lund.

Wassén, S. Henry, 1989:

El "ulluchu" en la iconografía y ceremonias de sangre Moche: La búsqueda de su identificación. Boletín del Museo Chileno de Arte Precolombino, No.3, 1989, pp.25-45, Santiago de Chile.

Zetterström, Kjell, 1985

Tuaregerna. Tema-Bilder/Natur och Kultur. Stockholm.

Göteborg i februari 1992

**Kjell Zetterström
Museichef**

BERÄTTELSE FÖR 1990

Etnografiska Museets råd har haft följande sammansättning: ordförande professor Jörgen Weibull, vice ordförande personalsekreterare Sören Kviberg samt ledamöterna Enneli Anttila, professor Gunnar Harling, studiesekreterare Lilian Hult, professor Magnus Mörner, kroninspektör Lars Persson, ombudsman Kitt Rehn-Magnusson samt speciallärare Anita Torstensson.

Rådet har sammanträtt den 23/2, 18/5, 28/9 och 7/12.

Hot om stängning av Ostindiska Huset samt brist på medel har gjort att personalen i huvudsak har ägnat sig åt inre verksamhet. En uppfrysning av museets lokaler har genomförts.

1:e intendent Sven-Erik Isacson besökte Colombia under ca. 4 veckor i november/december. Resan gällde det biståndsprojekt i Chocó-området som museet är engagerat i samt fältforskning bland Emberá-indianerna. Resan finansierades med externa medel.

Museet har lånat ut ett antal föremål till en Peru-Inca utställning som skall visas i flera europeiska länder. Utställningen började i Bruxelles och fortsätter sedan till Madrid, Linz, Rom och Berlin där den avslutas i augusti 1992.

Museichefen reste i november till Köln med afrikanska föremål till en utställning på Rautenstrauch-Joest Museum.

Vi har kunnat notera en kraftig ökning i antalet önskemål om lån av föremål inför Columbus-året 1992.

Föremålsstatistik

Vi har varit fortsatt restriktiva i vår insamling. Under året har 14 samlingar registrerats: 3 från Afrika, 6 från Sydamerika, 1 från Mexico, 1 från samerna, 2 från Asien och 1 från Polynesien. 10 samlingar har erhållits som gåvor, 3 har köpts och 1 har nyregistrerats.

Givare har varit: fru Majken Askeborg, Västra Frölunda, srta Esperanza Casas, Bogotá, Colombia, fru Irma Hartzell, Mölndal, herr

Sven-Erik Johansson, Mölndal, rektor Stig Lund-Jensen, Laholm, konstnär Bengt-Arne Runnerström, Tjällmo, Sjöfartsmuseet, Göteborg, professor S. Henry Wassén, Göteborg och fru Nelly Wäsström, Cuernavaca, Mexico.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Referensbiblioteket har ökat med 461 nummer till 30.983. Av dessa är köp 170, byte 140 och gåvor 151.

Institutioner som bidragit med gåvor är: Musikmuseet, Stockholm, Göteborgs Arkeologiska Museum, National Museum of African Art, Washington D.C, Nordiska Museet, Riksantikvarieämbetet, Statens Kulturråd, Stockholms Universitet, Svenska Museiföreningen, Uppsala Universitet, Västsvensk Konservatorsateljé, Göteborg.

Enskilda givare: bibliotekarie Eva Bjärlund, Göteborg, Uwe Carlsson, Wienhausen, Asta Ekenvall, professor Eskil Hultin, Stockholm, 1:e intendent Sven-Erik Isacsson, Göteborg, herr Sven-Erik Johansson, Mölndal, professor Sture Lagercrantz, Uppsala, Christer Lindberg, Lund, Ortiz Malmierra, Argentina, herr Ali Osman, Göteborg, herr Helge Persson, Göteborg, mrs. Margaret Pratt, Reading, Berkshire, England, Katia Samaltonos-Stenberg, Stockholm, George Senamica-Calamotta, professor S. Henry Wassén, Göteborg och museichef Kjell Zetterström, Göteborg.

Biblioteket har under året besökts av 87 forskare och studerande.

Africa Museum Friendship Programme

Ett antal svenska museer har "adopterat" var sitt afrikanskt museum. Avsikten är att museerna skall utbyta erfarenheter med varandra och på sikt även byta utställningar. Göteborgs Etnografiska Museum har Maji Maji Museum i Tanzania som sitt vänmuseum.

Utåtriktad verksamhet

I september besöktes museet av Mwambayi Kalengayi från Kinshasa, Zaire. Den 6/9 var det pressmottagning i anledning av Kalengayis besök. Denne gav senare samma dag en föreläsning för elever vid universitetets kulturvetarlinje. Den 7/9 höll Kalengayi ett heldagsseminarium i vilket bl.a. ett stort antal skådespelare deltog.

Den 8-9/9 var det Afrika-dagar på museet. Den 8:e gav Kalengayi

en offentlig föreställning. Han berättade afrikanska sagor illustrerade med dans och musik. Övriga aktiviteter denna dag var tillverkning av masker. Afrikanska kvinnor lagade och serverade afrikansk mat samt visade afrikanska dräkter. Alternativ Handel sålde varor från olika länder i Afrika.

Den 9:e uppträdde dans- och musikgruppen Bassa Bassa från Göteborg på museigården. Den talrika publiken deltog med liv och lust i den avslutande dansen. Övriga aktiviteter var desamma som föregående dag.

Under sex vårvällar visades filmer under titeln "På vandring mellan vattenhål och grönska". Serien, som sammanställts och marknadsförts av Lennart Edgren, rönt stor uppskattning och publiktillströmningen var god.

Följande filmer visades:

- 7/2 Under the Men's Tree och Herding Cattle. Två filmer från det boskapsskötande Jie-folket i Nordöstra Uganda.
- 21/2 Sahara - the Edge of Existence. Från Zahelbältet, Saharas randområde i söder.
- 7/3 Boran I-II. Två filmer om Boran-folket i norra Kenya och södra Etiopien.
- 21/3 The Nuer. Ett nomadfolk i södra Sudan.
- 4/4 Lorang's Way. Om Turkana, ett halvnomadiskt folk i nordvästra Kenya.
- 18/4 A Wife among Wives. Om Turkana.

Under hösten var Ostindiska Huset stängt onsdagskvällar.

Övriga aktiviteter under våren var:

"Jorden Runt Med Etnografiska Museet" - etnografisk verkstad för barn och vuxna.

- 4/2 Kachinadockor - Hopiindianerna tillverkar kachinadockor som

gåvor och vid ceremonier. Vi gör egna dockor.

- 11/2 Indiantält - Vi gör modeller av tipis, de vandrande prärieindianernas bostad, och dekorerar dem.
- 18/2 Dockor av lera - De sydamerikanska Chacoindianernas lerdockor inspirerar oss till att pröva på att göra egna i lera.
- 25/2 Masker - Vi gör masker av papp eller gips. Medan de torkar kan Du titta på museets masker.
- 4/3 Masker - Vi gör masker av papp eller gips. Medan de torkar kan Du titta på museets masker.
- 11/3 Indianska fjäderarbeten - Du får lära Dig att göra pannband, prydnader och fjädermosaik.
- 18/3 Garn- och frömåleri - Huicholindianerna i Mexico använder garn och vax till praktfulla tavlor. Man kan också använda vackra stenar och fröer. Kom och pröva själv.
- 25/3 Fröer och pärlor i smycken - Vi gör indianska smycken och prydnader av fröer och pärlor.
- 1/4 Fjädersvävning, Fjädermosaik - Peruanska indianer använde fjäder som prydnad i sina kläder för många hundra år sedan. Du kan pröva på tekniken eller göra en enklare väv med färgsprakande garner och fjädrar.

Aktiviteterna ägde rum i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

"Möt Världens Kulturer" - musik och dans på Etnografiska Museet.

- 3/2 Angelina dansar orientaliska danser från Egypten.
- 10/2 Traditionell Balinesisk dans utförd av Hanni Kallberg.
- 17/2 Xochiquetzal - El Salvadoransk grupp underhåller med dans.
- 24/2 Iransk musik presenteras och spelas av Bahram Nayeri.

- 3/3 Det traditionella Japanska stränginstrumentet Koto spelas av Kiyoko Ljungberg.
- 10/3 Capoeira - Brasiliansk självförsvar/dans med rötter i slavtiden visas upp.
- 17/3 Kroatiska Folkdanser med gruppen Katarina Zrinski.
- 24/3 Den Chilenska kulturföreningen Chile Lindo uppträder med dans.
- 31/3 Vårens "Möt Världens Kulturer" avslutas med en turkisk kvartett som spelar traditionell musik.

Programmet har fått stöd av ABF och Centrum Fritid.

En utställning "Barnbidraget" invigdes av kommunalrådet Maria Hinnerson. Utställningen visar arbeten som barn har producerat under olika aktiviteter på museet.

Utställningen "Förlorad Kunskap" visades åter, på begäran, på Kunskapsmässan, Svenska Mässan.

Inre verksamhet

Håkan Berg har fotograferat ett 40-tal textilier ur museets pre-columbianska samlingar. Museets personal har medverkat i framtagning och iordningställande av dessa textilier för fotografering.

Skadeinventering har utförts på 10 pre-columbianska föremål till Peru-Inca utställningen i Bruxelles. Kurir med föremålen till Bruxelles var textilkonservator Gunilla Amnehäll.

För Paracasprojektet har gjorts en teknisk beskrivning av 21 fotodokumenterade textilier.

En dokumentation över tidigare förvaring och utställning av pre-columbianska textilier är under utarbetande.

Konservator Farzaneh Bagherzadeh har tillverkat särskilt förvaringsemballage för ett antal, speciellt ömtåliga, masker från Afrika. Hon har dessutom vårdat ett större antal, fr.a. pilar, från

Sydamerika. Detta har medfört att magasinet för pilar från Sydamerika nu är fullbelagt.

Magasinsföreståndaren har medverkat i utlån till Bruxelles och Köln och har gjort en mindre eskimåutställning i samarbete med kommunalrådet Maria Hinnerson och Grönlandsföreningen.

Undervisning

4260 elever har undervisats under sammanlagt 302 lektioner. Undervisningsavdelningen har i praktiken upphört att fungera sedan både Magnus Dahlbring och Lotten Zetterström har lämnat museet. Pernilla Elmtén meddelar t.v. undervisning på uppdragsbasis till betalande grupper.

Museets öppna förskola "OASEN" stängdes, av ekonomiska skäl, i juni efter mer än fem, mycket framgångsrika år.

Personalia

Museichef	Kjell Zetterström
Assistent, expedition	Maj-Britt Berglund
1:e intendent, Amerikas kulturer	Sven-Erik Isacsson
1:e intendent Afrika/Asien	Carl-Axel Silow (tjl)
Bibliotek	Bertil Östman (-31/8)
	Eva Bjärlund (-21/2)
Museitekniker	Enar Carlsson
Konservator	Farzaneh Bagherzadeh
Konservator	Gunilla Amnehäll
Magasinsföreståndare	Jan Amnehäll
Utställningsformgivare	Ingrid Midsem
Intendent, undervisning	Lotten Zetterström (-31/10)
Museilärare	Magnus Dahlbring (-5/2)
Museilärare	Pernilla Elmtén
Programverksamhet	Lennart Edgren (-12/4)
Öppna förskolan	Eva Johansson (-juni)
	Agneta Sjöholm (-juni)

Publikationer

Isacsson, Sven-Erik, 1990:

"Vi är floden" -emberá-indianerna i Chocó, Colombia. pp. 49-69 i

"På naturens villkor". Brevskolan, Stockholm.

Isacsson, Sven-Erik, 1990:

S. Henry Wassén 80 years in 1988. pp. 31-34, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Wassén, S. Henry, 1990:

Studies and Museum Work for Erland Nordenskiöld during the years 1929 to 1932. pp. 35-44, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Wassén, S. Henry, 1990:

Notes on a Book Concerning Dr. Chanca, Ship's Doctor during Columbus' Second Voyage to the West Indies in 1493. pp. 45-51, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Zetterström, Kjell, 1990:

Berättelse för 1987. pp. 65-72, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Berättelse för 1988. pp. 73-78, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Zetterström, Kjell, 1990:

Traditional Law of the Yamein Mano. pp. 52-64, Göteborgs Etnografiska Museum, Årstryck/Annals 1987/88. Göteborg.

Zetterström, Kjell, 1990:

Die Poro-Gesellschaft in Liberia. pp.275-282 i "Männerbände-Männerbünde del I. Rautenstrauch-Joest-Museum. Köln.

Göteborg i februari 1992

Kjell Zetterström
Museichef

Etnologiska Studier

*Published at intervals as opportunity permits but numbered serially.
1 - 25 are out of print.*

26. **Estudios Chocoes.** 1, **S. Henry Wassén.** Ethnohistoria chocana y cinco cuentos Waunana apuntados en 1955. pp 1 - 78; II, **Nils M. Holmer,** Gramática comparada de un dialecto del Chocó. pp 79 - 248. Göteborg 1963. SEK 145.-.
27. **Nils M. Holmer and S. Henry Wassén.** *Dos cantos shamanísticos de los Indios Cunas.* 1. Serkan-Ikala, La Canción de los difuntos. 2. Tisla-Ikala, Canción Iniciatoria. Textos en Lengua cuna, anotados por el indio Guillermo Hayans con traducción española y comentarios. 151 pp. Göteborg 1963. SEK 125.-.
28. **S. Henry Wassén,** *The Use of Some Specific Kinds of South American Indian Snuff and Related Paraphernalia,* pp. 1 - 116. Appendix, **Georg J. Seitz,** *Einige Bemerkungen zur Anwendung und Wirkungsweise des Epena-Schnupfpulvers der Waika-Indianer.* pp. 117 - 132. Göteborg 1965. SEK 125.-
29. **Karl Erik Knutsson,** *Authority and Change.* A Study of the Kallu Institution among the Macha Galla of Ethiopia. 239 pp. Göteborg 1967. SEK 145.-.
30. **Fritz W. Kramer,** *Literature among the Cuna Indians.* 166 pp. Göteborg 1970. SEK 125.-.
31. **Birgitta Leander,** *La poesía Nahuatl, Función y Carácter.* 62 pp. Göteborg 1971. SEK 90.-.
32. **S. Henry Wassén,** *A Medicine-man's Implements and Plants in a Tiahuancoïd Tomb in Highland Bolivia.* Contributors: Wolmar E. Bondesson, Helge Hjalmarsson, Carl-Herman Hjortsjö, Bo Holmstedt, Eskil Hultin, Jan-Erik Lindgren, Thomas Liljemark and Richard Evans Schultes. 196 pp. Göteborg 1972. SEK 160.-.
33. **Sandra Smith McCosker,** *The Lullabies of San Blas Cuna Indians of Panamá.* 200 pp. Göteborg 1974. SEK 140.-.

34. **Anne Paul**, *Paracas Textiles*. Selected from the Museum's Collections. 96 pp. 8 colour plates. Göteborg 1979. SEK 140.-.
35. **Rex A. Casinander**, *Miner's Folk Songs of Sri Lanka*. 78 pp. Göteborg 1981. SEK 90.-.
36. **Carl Axel Silow**, *Notes on Ngangela and Nkoya Ethnozoology*. Ants and Termites. 177 pp. Göteborg 1983. SEK 150.-.
37. **Constantino Manuel Torres**, *The Iconography of South American Snuff Trays and Related Paraphernalia*. 134 pp. 193 plates. Göteborg 1987. SEK 175.-.
38. **Harald O. Skar & Frank Salomon (editors)**. *Natives and Neighbors in South America*. Anthropological Essays. 488 pp. Göteborg 1987. SEK 200.-.
39. **Dan Rosengren**, *In the Eyes of the Beholder*. Leadership and the Social Construction of Power and Dominance among the Matsigenka of the Peruvian Amazon. 231 pp. Göteborg 1987. SEK 175.-.
40. **Harald O. Skar**, *The Warm Valley People*. Duality and Land Reform among the Quechua Indians of Highland Peru. 2. ed. 350 pp. Göteborg 1988. SEK 200.-.

Price in Swedish Kronor.

**Orders to Göteborgs Etnografiska Museum,
Norra Hamngatan 12, S-411 14 Göteborg, Sweden,
or to book dealers.**

09/24/2008
PT 145858 3 34 00

HF GROUP - IN

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 085995287